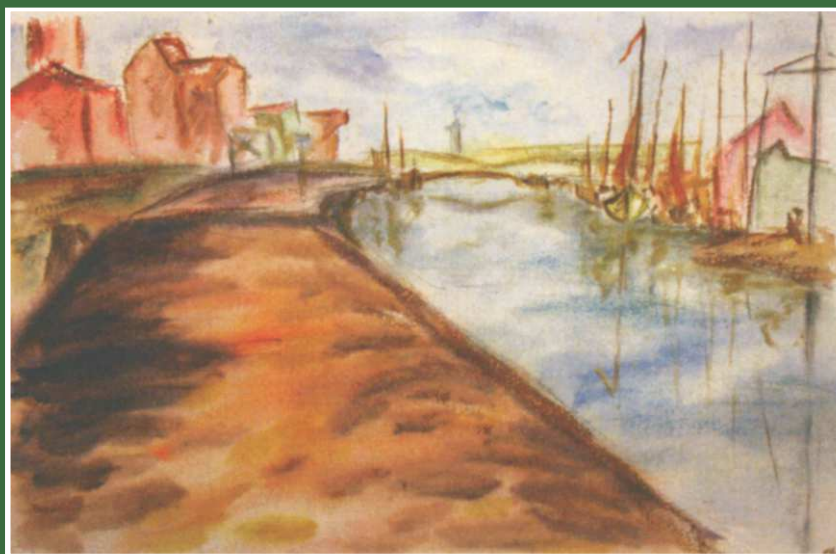


HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

Tom XIV

DARŁOWO:

MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC



HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIŃSKIEJ
T. XIV

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XIV

DARŁOWO: MIGAWKI Z HISTORII MIASTA I OKOLIC

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO–DARŁOWO 2021

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds.), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 14: *Darłowo: Migawki z historii miasta i okolic* [History and Culture of the Sławno region, vol. 14: Darłowo: Snapshots of the town's history and its vicinity]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2021, pp. 236, figs 62, tables 12. ISBN: 978-83-957115-2-7. Polish texts with German summaries.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2021
© Copyright by Authors

Na okładce: Günter Machemehl, *Port w Darłowie*, akwarela 1934, 76 × 56 cm [w:]
Jemett E. 2012. *Der Maler Günter Machemehl. Zwischen Hesse, Bach und Schmidt-Rottluff*, BoD-Books- on Demand, s. 32

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brigida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Urzędu Miejskiego w Darłowie
oraz Starostwa Powiatowego w Sławnie

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”,
76-100 Sławno, ul. Mielczarskiego 7/5

ISBN 978-83-957115-2-7

Druk/Druck: Drukarnia „BOXPOL”, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 28

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań) Migawki z przeszłości Darłowa i okolic – wprowadzenie	7
RAFAŁ WITKOWSKI (Poznań) Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku	15
JADWIGA KOWALCZYK-KONTOWSKA (Szczecinek) Darłowska rodzina Hemptenmacherów i jej wpływ na życie miasta w XIX wieku	39
MAŁGORZATA ŚWIĄTKOWSKA (Darłowo) Port darłowski w latach 1840–1883	59
JÓZEF LINDMAJER (Słupsk) Sytuacja społeczna i polityczna na terenie ziemi sławieńskiej w latach 1845–1850 (w tym wydarzenia darłowskie 22 lipca 1848 roku)	75
KRYSTYNA RYPNIEWSKA (Koszalin) Nowożytny witraż z kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobiesła- wiu, obecnie w koszalińskiej kaplicy Domu Biskupiego	111
KACPER PENCARSKI (Słupsk, Koszalin) Port w Darłowie w okresie międzywojennym	125
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin) Dawne pocztówki źródłem wiedzy o DarłóWKU	153
BRYGIDA JERZEWSKA (Darłowo) Rügenwalde – Darłowo w roku 1945: urywki wspomnień	207
STEFANIE NAUMANN (Stockton, Kalifornia) Tadeusz Leon Haska in Darłowo, Poland, 1945–1946	215
Indeks osób i nazw osobowych	237
Indeks nazw geograficznych	243

Dawne pocztówki źródłem wiedzy o Darłównku¹

EWA GWIAZDOWSKA* (Szczecin)

Wprowadzenie

Darłównko było najstarszym nadbałtyckim kąpieliskiem państwa pruskiego. Rybacka wieś uzyskała ten status już w 1814 roku (Csallner 2002: 148). Jednak dopiero w końcu XIX wieku, wraz z rozkwitem produkcji kart pocztowych, zyskała możliwość promocji i reklamy swoich uroków i zalet wśród szerokich kręgów społecznych. Dzięki widokówkom miejscowość mogła stać się powszechnie znana i odwiedzana przez licznych letników, kuracjuszy i turystów.

Według przewodnika turystycznego wydawnictwa Meyera z 1903 roku Darłównko na początku XX wieku posiadało 780 miejsc noclegowych rozlokowanych w dwu hotelach i kwaterach prywatnych oraz czynne były dwa kąpieliska – damskie i męskie. Korzystali z nich głównie mieszkańcy Darłówna, rodziny z dziećmi z dalszych okolic, jak również samotne damy (Loeck 2012: 268). Zapewne pocztówki spełniały istotną rolę w reklamowaniu kurortu. Wskazywane hotele, a były nimi wówczas *Strandschloss* i *Friedrichsbad*, znajdowały się w północnej części Darłównka (określanej jako wschodnia odpowiednio do „potocznego” odczucia przestrzeni). Plaże oblegały tłumy spacerowiczów i letników, zarówno w dni gorące, jak i chłodniejsze, już w drugiej połowie lat 20. XX wieku, o czym świadczą zdjęcia opublikowane w krótkiej historii Darłównka (Rosenow 1929: 22).

* Muzeum Narodowe w Szczecinie, ul. Staromłyńska 27, 70-561 Szczecin, e-mail: e.gwiadowska@muzeum.szczecin.pl

¹ Niniejszy artykuł powstał dzięki współpracy pana Jana Sroki oraz pani Eweliny Trzeciak, muzealniczki z Zamku Książąt Pomorskich – Muzeum w Darłównie, którym za wdzięczam udostępnienie reprodukcji większości kart pocztowych, oraz publikacji Jerzego Buziałkowskiego, a także informacji faktograficznych. Panu Sroce i pani Trzeciak serdecznie dziękuję za tę cenną pomoc. Oznaczenie nr inw.: MD/AH wskazuje, że dana karta należy do zbiorów artystyczno-historycznych Muzeum Zamku Książąt Pomorskich w Darłównie.

1. Widokówki Darłówka – wytwarzanie, upowszechnianie

Problem wykonywania, wydawania i rozprowadzania kart pocztowych z widokami Darłówka i motywami z nim związanymi od ostatniej dekady XIX wieku po rok 1945 jest dość skomplikowany. Jego złożoność wynika z kilku przyczyn. Podstawą widokówek były fotografie wykonywane przez artystów miejscowych i zamiejscowych. Niektóre z nich rozprowadzono jako widokówki określane mianem autentycznych fotografii (Echtphotographie). Inne fotografie w pierwszych latach produkcji kart były podstawą do opracowania kompozycji graficznych. W latach późniejszych reprodukowano fotografie technikami drukarskimi i nieraz wykonywano montaż, dodając na pierwszym, a nawet dalszych planach zdjęć atrakcyjne motywy z innych kompozycji. Widoki uzupełniano o typograficzny nadruk lub podpis. W procesie produkcji karty uczestniczyli: fotograf, grafik, oficyna wydawnicza, wydawca finansujący, a także współpracujące zakłady wydawnicze oraz kolporter, którym mogła być firma finansująca. Niektóre przedsiębiorstwa zmieniały profil działalności, co uwidacznia się w zmianach ich nazw umieszczonych na kartach. Nadruki na pocztówkach mówią też o zmianach właścicieli niektórych zakładów i o współpracy pewnych firm. Bywało, że licencję na wydawanie kart miał urząd albo firma specjalistyczna, jak to działo się w przypadku zdjęć lotniczych.

Pierwszy okres intensywnej produkcji pocztówek z widokami Darłówka przypada przypuszczalnie na czas od 1892 roku, z którego pochodzą znane odręczne datowania nadawców, po pierwsze lata po zakończeniu I wojny światowej, o czym świadczą stroje postaci znajdujących się na dalekich planach kart. Tekst na pocztówce *Gruß aus Rügenwaldermünde* nosi datę *21ten Juli 1892* (Kluszczyński, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 83).

Kilku wytwórców kart z widokami Darłówka pracowało na przełomie XIX i XX wieku w pobliskim Darłowie. Jedną z osób najbardziej zaangażowanych w tę działalność był Albert Mewes, fotograf, wydawca i kolporter czynny od końca XIX wieku, o czym świadczy między innymi chromolitografia promująca hotel *Strandschloß*, zapewne zamówiona właśnie u Mewesa przez właściciela hotelu (Loeck 2012: 268). Na kartach znajdują się nadruki: A. Mewes, Rügenwalde; Verlag A. Mewes, Rügenwalde; A. Mewes Buchdr.[uckerei]. Mewes przejął też firmę następców O. Schleicha z Drezna, o czym świadczy nadruk Verlag A. Mewes Buchdr.[uckerei] Rügenwalde O. Schleich Nachf.[olger] Dresden na pocztówce z datownikiem 27.6.[19]10 (nr inw. MD/AH/1324). Mewes współpracował z wydawnictwem Reinicke & Rubin, czynnym w Magdeburgu

od końca XIX wieku do 1910 roku² (nr inw. MD/AH/1364) oraz z Weltpostverein (Światowym Związkiem Pocztowców) (nr inw. MD/AH/1459). Następcy Mewesa (Albert Mewes Nachf.[olger] Rügenwalde) kierowali firmą być może aż do 1945 roku. Współpracowali z wydawnictwem zdjęć lotniczych Luftbildverlag Ernst Assmus w Lipsku (nr inw. MD/AH/1490).

Franz Newiger prowadził w Darłowie studio fotograficzne przypuszczalnie od początku po lata 30. XX wieku. W Darłównu miał na plaży kiosk, w którym można było zrobić sobie pamiątkowe zdjęcie (nr inw. MD/AH/1424). Jego fotografie wykorzystywane były do produkcji kart widokowych w latach 30. minionego wieku, między innymi przez czynną we Wrocławiu firmę Photographie u.[nd] Verlag Geyer & Co Breslau (Wrocław) (nr inw. MD/AH/1365). Zleceniodawcami Newigera byli hotelarze prowadzący kurortowy hotel *Friedrichsbad*. Rudolf Köhler już na przełomie XIX i XX wieku zamawiał zdjęcia hotelu, aby wykorzystywać pocztówki do jego promocji (nr inw. MD/AH/1443). Jego następca czynił to też w latach 30. XX wieku (nr inw. MD/AH/1317). U Newigera można było także wykonać swój portret (Csallner 2005: 66), na przykład jako pamiątkę wakacyjną. Aktywnym wytwórcą widokówek w latach przed I wojną światową i w okresie międzywojennym był fotograf, wydawca oraz księgarz i sprzedawca materiałów papierniczych Heinrich Treder (Verlag H. Treder; Verlag Heinrich Treder Buchhandlung; Heinrich Treder Papierhandlung; Buziałkowski 2012: 152; nr inw. MD/AH/1431, 1347). Na przełomie XIX i XX wieku w Darłowie jako wydawca pracował Otto Gross. Karty Verlag Otto Gross noszą datowniki z 1899 i 1905 roku (nr inw. MD/AH/ 1444, 1455).

Kolportażem pocztówek w Darłowie od początku XX wieku po okres międzywojenny trudnili się August Petereit, wydawca i drukarz książek, a potem jego następca E. Scholich (Verlag Aug. Petereit Buchdruckerei; Alleinverlag A. Petereit Nachf.[olger] E. Scholich), reprezentujący Centralę Widoków i Kart Poczтовых (Ansichten und Postkarten Zentrale; nr inw. MD/AH/: 1344 i 1470). W pierwszej ćwierci XX wieku w Darłowie pracował również wydawca Bruno Wolff (Verlag Bruno Wolff; Alleinverlag Bruno Wolff; Buziałkowski 2012: 161; nr inw. MD/AH/1360).

W Darłównu czynne było na początku XX wieku wydawnictwo Ernsta Gienowa (Verlag von Ernst Gienow), prowadzące między innymi promocję hotelu *Strandschloß* (nr inw. MD/AH/1457). Pracowały tu też wydawnictwa Edmunda Böse (Verlag Edmund Böse; Buziałkowski 2012: 149) oraz Roberta Pastewsky'ego (Verlag Robert Pastewsky; Buziałkowski 2012: 189).

² Wydawnictwo to w 1911 roku przeniosło się do Drezna, gdzie funkcjonowało do około 1933 roku.

Od lat 20. XX wieku pojawiły się na rynku darłowskim nowe firmy zajmujące się produkcją i wydawaniem pocztówek. W 1922 roku notowana jest oficyna Maxa Konitza jako następcy wydawnictwa C. Dobersteina, która wykorzystywała dawne klisze fotograficzne (Verlag C. Doberstein Nachflg. [Nachfolger] Inh.[aber] Max Konitz; nr inw. MD/AH/1300). W kolejnych dziesięcioleciach firma ta funkcjonowała jako drukarnia książek i sklep papierniczy (Max Konitz Buchdruckerei u.[nd] Papierhandlung), a potem księgarnia oraz sklep z materiałami malarskimi i papierniczymi (Buchhandlung, Malerei u.[nd] Papierhandlung). Konitz współpracował z zakładem Geyera i Spółki we Wrocławiu (Geyer & Co Breslau) i wydawnictwem zdjęć lotniczych w Lipsku (Aerobild Verlag Leipzig; nr inw. MD/AH/: 1298 i 1380). W latach 30. rozprowadzaniem pocztówek zajmowała się darłowska księgarnia Hellmuta Hösslera (Buchhandlung H. Hössler; nr inw. MD/AH/1657). W DarłóWKu w latach 30. i 40. czynne były studio Williego Maasa, który współpracował też z wydawnictwem Ernsta Assmusa w Lipsku (Alleinvertrieb Willy Maas, Verlag Ernst Assmus Leipzig; nr inw. MD/AH/ 1499 i 1555).

Wydawaniem i rozpowszechnianiem pocztówek z widokami DarłóWka trudniło się kilka firm ponadregionalnych, czynnych w miastach niemieckich. Najważniejsze spośród nich było wydawnictwo artystyczne Juliusa Simonsena w Oldenburgu w Holsztynie (Julius Simonsen Oldenburg/Holstein Kunstverlagsanstalt). Publikowało ono pocztówki z DarłóWka od początku po lata 40. XX wieku (nr inw. MD/AH/1460, 1397, 1554). Niejednokrotnie widoki DarłóWka pojawiały się w ofercie oficyny funkcjonującej w pomorskim Greifswaldzie (F. Bärwolff Verlag), czynnej na przełomie XIX i XX wieku (Loeck 2012: 269; Buziałkowski 2012: 123–129). Bärwolff wydawał pocztówki litograficzne złożone z jednego lub kilku widoków oraz ozdobne karty z wmontowaną reprodukcją fotograficzną. Pocztówki z DarłóWka ukazywały się we wspomnianym wydawnictwie Reinicke & Rubin w Magdeburgu, (nr inw. MD/AH/1307), w drezdeńskim zakładzie Stengla i Spółki specjalizującym się w publikacjach artystycznych (Stengel & Co Kunstanstalt; nr inw. MD/AH/1370), w zakładzie fotograficznym Klinkego i Spółki w Berlinie (Industrie-Fotografen Klinke & Co; nr inw. MD/AH/1505), w wydawnictwie Martina Gützlaffa w Królewcu (Martin Gützlaff Königsberg; Buziałkowski 2012: 167) i w firmach z tejże branży prowadzonych w Trewirze przez Schaara i Dathego (Kunstverlagsanstalt Schaar & Dathe Trier; nr inw. MD/AH/1354), a także Mosellę (Mosella Verlag G.m.b.H.; Buziałkowski 2012: 172). W latach 1936–1945 dużo kart pocztowych wydała wymieniona wyżej firma wrocławska Geyer & Co (Geyer & Co; Photographie u.[nd] Verlag Geyer & Co), która posługiwała się fotografiami własnymi oraz zamawia-

nymi w Darłowie u Herberta Gohrbandta i Franza Newigera (nr inw. MD/AH/1501, 1365, 1367). Produkty tej firmy rozpowszechniał między innymi darłowski sklep Maxa Konitza (nr inw. MD/AH/1433).

Od końca XIX wieku po czasy I wojny światowej karty pocztowe przedstawiające Darłównu ukazywały się ponadto jako druki urzędowe, na których nie podawano danych wydawców czy autorów fotografii. Nosiły one tylko nadruk POSTKARTE lub Weltpostverein (Światowy Związek Pocztowców) (nr inw. MD/AH/1486, 1459). Po zakończeniu I wojny światowej wychodziły również pocztówki nierejestrowane, pozbawione danych, które dziś nazwalibyśmy „pirackimi”. Należy do nich widokówka z datownikiem: 12.8.[19]24 (nr inw. MD/AH/1311).

Okresem, w którym, podobnie jak na przełomie XIX i XX wieku, na wielką skalę produkowano karty pocztowe promujące Darłównu, był przełom lat 30. i 40. XX wieku, związany z włączeniem kurortu w 1936 roku w granice Darłowa jako Rügenwalde-Bad (Csallner 2002: 148). W tym czasie firmy produkujące karty przyczyniły się przypuszczalnie do przyciągnięcia na lotnisko licznych wczasowiczów. Jedną z atrakcji pocztówkowych stały się wówczas ujęcia z lotu ptaka, uznawane zapewne za ciekawą i modną pamiątkę. Dlatego poza wymienionymi zakładami wytwarzaniem pocztówek zajmowały się w tym okresie także firmy bazujące na zdjęciach wykonywanych z samolotu. W produkcji tego rodzaju pocztówek specjalizowały się takie wydawnictwa jak wymieniona Luftbilderverlag Ernst Assmus, korzystająca z fotografii Hansa Freig[ruppe] d. R.L.M., czy zakład Stengla³.

2. Tematyka widokówek

Dawne widoki Darłównu tematycznie dzieliły się na kilka grup reprezentatywnych dla specyfiki miejscowości. W ramach tych grup powstało wiele wariantów, które obecnie ułatwiają orientację w dawnej przestrzeni miejscowości oraz poznanie jej głównych atrakcji i innych miejsc, do których można się było wybrać. Grupy tematyczne to widoki ogólne, perspektywy portu, także z widokiem na morze, widoki plaży oraz przedstawienia hoteli, względnie pensjonatów i lokali usługowych. Rzadszymi tematami kart były perspektywy ulic, dróg, przedstawienia chałup

³ Firma Stengel & Co założona w Dreźnie w 1885 roku, a od 1891 roku czynna również w Berlinie, specjalizowała się w produkcji pocztówek o rozmaitej tematyce. Jej ilustrowana historia przedstawiona jest pokrótce na stronie: https://de.wikipedia.org/wiki/Stengel_%26_Co [dostęp: 20.04.2020].

oraz terenów parkowych i leśnych. Ten dobór tematów świadczy zarówno o charakterze ośrodka, jak i o preferencjach gości Darłówka w wyborze miejsca i sposobu wypoczynku.

2.1. Krajobraz Darłówka z lotu ptaka

Widoki ogólne Darłówka są niezbyt liczne i pojawiły się dość późno, w latach 30., wraz z rozwojem lotnictwa. Pokład samolotu był dobrym punktem obserwacyjnym do wykonania takich fotografii. Dzięki nim Darłówek zostało pokazane z różnych, uzupełniających się stron, co szczególnie pomaga w rozpoznaniu rozmaitych ujęć zabudowy portowej.

Najbogatsze treściowo były karty według zdjęć lotniczych wykonanych od południowego wschodu (Patan 2000: 232; nr inw. MD/AH/1380) (Ryc. 1). Przedstawiono na nich zabudowę prawie całej miejscowości wraz z jej najbliższym otoczeniem – ogrodami znajdującymi się na tyłach domów stojących na skraju miejscowości i terenami zalesionymi położonymi po południowej i północnej (potocznie zwanymi zachodnią i wschodnią) stronach ośrodka. Na omawianych widokach czytelny jest wygląd wielu



Ryc. 1. Widok Darłówka z lotu ptaka od strony łądu, fot. Max Konitz, wyd. Aerobild Verlag, Leipzig, lata 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1380

budynków. Dobrze rozpoznać można domy na nabrzeżu portowym wzdłuż prawego brzegu rzeki Wieprzy. Wyraźne są też główne ciągi uliczne. Mola portowe widoczne są tylko częściowo, ale wśród zabudowy wyróżnia się siedziba pilotów (Lotsenhaus) z latarnią stojącą u podstawy prawego mola zwanego wschodnim. Latarnia była dominantą zabudowy kurortu, górowała nad domami i rozpoznawalna jest dobrze na każdym ogólnym ujęciu lotniczym. Siedziba pilotów została rozbudowana i przekształcona w latarnię morską w 1927 roku (Brandhoff, Hemme, poz. 106; <http://www.ruegenwalde.com/rwalde/1900.htm> [dostęp: 21.04.2020]).

Na fotografii lotniczej zrobionej z nadlatu prostopadle w stronę morza (nr inw. MD/AH/1507) widać w zbliżeniu zabudowę centrum Darłówna, ogólny układ portu na Wieprzy ze starym i nowymi molami. Widoczna jest również część portu zimowego (Winterhafen) – akwenu położonego na tyłach miejscowości, na lewo od głównego koryta Wieprzy.

Na zdjęciu lotniczym wykonanym od strony morza (nr inw. MD/AH/1490) (Ryc. 2) ujęto obrazu plaży oddzielonej od zabudowy zalesioną wydumą. Na plaży zaznacza się długi, trójskrzydłowy budynek kąpieliskowy, do którego z Darłówna prowadzi szeroka trasa przecinająca wydumę. Na tyłach wydmy rozpościera się teren gęsto zabudowany – to osiedle domków



Ryc. 2. Widok Darłówna z lotu ptaka od strony morza, fot. Albert Mewes Nachf., wyd. Luftbildverlag Ernst Assmus, Leipzig, lata 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1490

jednorodzinnych. W tle przedstawienia, za lasem porastającym wydmy po prawej stronie ujścia Wieprzy, rozległą równinę pokrywają pastwiska. Droga prowadząca do Darłowa obsadzona została drzewami tworzącymi aleję.

Ciekawe jest ujęcie lotnicze wykonane od południa równoległe do plaży (nr inw. MD/AH/1432) (Ryc. 3). Dowiadujemy się z niego o funkcjonowaniu tej bardzo ważnej części kurortu. Na piasku wybrzeża stał nie tylko trójskrzydłowy dom kąpieliskowy, ale też liczne, równomiernie rozmieszczone kosze. Od zabudowy po lewej stronie ujścia rzeki aż do dojścia do plaży, przecinającego wydmy, na całej jej długości prowadziła ścieżka spacerowa, przy której w pewnej odległości od siebie znajdowały się małe domki, jak można przypuszczać, mieszczące urządzenia niezbędne dla plażowiczów. Wydmy od strony lądu porastał wysoki las.



Ryc. 3. Widok Darłówka od strony plaży, od południowego zachodu, fot. Industrie-Fotografen Klinke & Co, Berlin, wyd. R.L.M., lata 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1432

Zabudowa miejscowości z tego punktu obserwacyjnego nie wygląda na nadmiernie gęstą. Darłówko rozrastało się głównie w stronę południową i to osiedle chronione było przez las przed wiatrem wiejącym od morza. Po stronie północnej domy tworzyły stosunkowo nieduże skupisko przy

ujściu Wieprzy, blisko brzegu morskiego. Tylko jeden budynek był otoczony lasem. Do tego miejsca docierała aleja z Darłowa, równoległa do rzeki. Większość domów w miejscowości stanowiła niską, parterową zabudowę z dwuspadowymi dachami. Po południowej stronie wyróżniał się wysoki budynek ze spłaszczonym dachem, stojący z dala od portu. Inny wysoki budynek z wystawką, usytuowany po tej stronie, równoległe do wymienionego wyżej, przesłaniała kępa drzew. Po stronie północnej zwraca uwagę duża bryła hotelu *Strandschloss*, ulokowanego przy ujściu Wieprzy. Spłaszczony dach hotelu *Friedrichsbad* widać na granicy lasu po stronie plaży, w prawobrzeżnym Darłównku. Pozostałe wyższe budynki były słabiej widoczne w masie zabudowy. Można je wskazać dopiero przy dokładniejszej obserwacji.

2.2. Port w Darłównku

Historia Darłównka, jego rybackie tradycje skutkowały rozwinięciem się głównych funkcji miejscowości w części portowej, przy obu nabrzeżach: lewobrzeżnym, południowym określanym lokalnie jako „zachodnie” i prawobrzeżnym, północnym, nazywanym lokalnie „wschodnim”. Port stanowił centrum, w którym czynny był handel, działały hotele, sklepy i lokale gastronomiczne, kwitło życie społeczne. Warto dodać, że w pierwszej połowie XIX wieku port w Darłównku zaliczany był do dziesięciu największych pruskich portów na Bałtyku (Gaziński 1995). Zatem w pamięci mieszkańców utrwaliło się jego znaczenie jako wizytówki Darłównka. Ten stan rzeczy znalazł odzwierciedlenie w kartach pocztowych. Większość z nich poświęcona jest portowi i jego okolicom, zabudowie nabrzeży, ruchowi portowemu, poszczególnym budowłom. Port stanowił temat wido-kówek pełen wielu motywów godnych uwagi.

2.2.1. Nabrzeża

Port upamiętniano z rozmaitych punktów obserwacyjnych. Tworzono ujęcia perspektywiczne, w stronę ujścia Wieprzy do morza, a także – w stronę przeciwną. Ściśle perspektywiczne zdjęcia wykonywano zapewne z mostu lub jednostki pływającej Wieprzą. Taka nostalgiczna kompozycja wedytowa wyprodukowana przez firmę Geyera według fotografii z 1927 roku, stylizowana na widok o zachodzie słońca (nr inw. MD/AH/1367; Csallner 2002: 148), (Ryc. 4) pokazuje porządek panujący w porcie. Przy obu nabrzeżach cumują w szeregu żaglowe kutry rybackie. Charaktery-

styczne formy ich kadłubów budowanych na zakładkę wprowadzają do kompozycji element dekoracyjny. Zabudowa nabrzeży jest mało widoczna wskutek dużego skrótu perspektywicznego. Po prawej stronie można rozpoznać hotel *Strandschloß*, przed którym spacerują i stoją letnicy. Za hotelem widać ceglana siedzibę pilotów, jeszcze bez kopuły latarni, ale z widocznym rusztowaniem budowlanym, pozwalającym datować zdjęcie na rok, kiedy powstała ta kopuła. Na nabrzeżu stoi konstrukcja dźwigowa w formie krzyżaka z długich bali, użytkowanych jako waga portów. Murowane molo chroniące wejście do portu przesłania horyzont. Widokówka rozprowadzana była od lub po 1936 roku, co dokumentuje nadruk z nazwą kurortu Rügenwalde-Bad stosowaną od tego roku. Podobne ujęcie kompozycyjne wydane po 1927 roku przez oficynę Następców Alberta Mewesa wykonano za pomocą szerokokątnego obiektywu. Dzięki temu widoczna jest na nim zabudowa obu nabrzeży (nr inw. MD/AH/1385). Po prawej stronie dostrzec można latarnię wylaniającą się zza dachu hotelu, na którego bocznej elewacji umieszczono tablicę reklamującą świadczone w nim usługi. Na prawo od hotelu stoją trzy domy szczytowe: niski, ryglowy, należący jeszcze do starej zabudowy rybackiej, nieco wyższy, otynkowany oraz wysoki, ceglany, przypuszczalnie zbudowa-



Ryc. 4. Perspektywa portu w Darłówku w stronę morza, fot. i wyd. Photographie u. Verlag Geyer & Co, Breslau, 1927 rok lub później, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1367

ny najpóźniej. Wzdłuż lewego, zacienionego nabrzeża parterowy i piętrowe domy stoją kalenicą do drogi. Ich formy także świadczą o tym, że postawiono je w różnych okresach. Wygląd tej zabudowy można obserwować na wielu widokówkach.

Zbudowanie latarni morskiej dostarczyło fotografom nowego punktu widokowego nie tylko na nabrzeża portowe, ale i wejście do portu oraz morze. Autor anonimowej karty z końca lat 20. XX wieku przedstawił akwen wejściowy: stare XVIII-wieczne molo – wał otoczony falochronem, flankujące ten wał nowe murowane mola zbudowane w latach 1873–1889 (Rosenow 1929: 21) oraz redę ze stojącym statkiem (nr inw. MD/AH/1376) (Ryc. 5). U podstawy prawego mola znajdował się maszt, na którym wywieszano informacje literowe o kierunkach wiatrów potrzebne jednostkom wychodzącym w morze. Fotografia potwierdza, że mola portowe były zwyczajowym terenem spacerów letników.



Ryc. 5. Główki portowe w Darłównu, fot. i wyd. anonimowy, lata 20. XX wieku (?), Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównie, nr inw. MD/AH/1376

Na pocztówkach według zdjęć wykonywanych z latarni od 1927 roku przedstawiano perspektywę portu i nurtu Wieprzy w stronę lądu (Gran-zow 2001: 181; Csallner 2005: 64) (Ryc. 6). Sponad dachów hotelu i domów stojących przy „wschodnim” nabrzeżu widoczny jest szereg kutrów

rybackich cumujących przy „zachodnim” nabrzeżu, a w głębi most zwozdzony. Za mostem widać nurt Wieprzy i wewnętrzny akwen portowy tak zwanego portu zimowego (Winterhafen), oddzielony od rzeki drewnianym mołem. Na „zachodnim” nabrzeżu stoi kilka domów wzniesionych na przełomie XIX i XX wieku. Każdy ma inny kształt i tylko jeden dom – parterowy, z naczółkowym dachem, zwrócony szczytową ścianą do nabrzeża, przypomina, jak wyglądała dawniejsza zabudowa Darłówka. Per-



Ryc. 6. Widok portu w Darłówku z latarni morskiej, fot. niedatowana, reprodukcja (Csallner 2005: 64)

spektywiczne ujęcie z łodzi w stronę lądu wykorzystane zostało przez oficynę Reinicke & Rubin (nr inw. MD/AH/1321) (Ryc. 7). Karta z datownikiem 13.6.[19]02 ukazuje cały szereg domów, od hotelu *Strandschloß* po ryglowy, ceglany magazyn stojący przy placu magazynowym naprzeciw wylotu mostu. Oprócz budynków szczytowych widoczne są dwa domy ustawione kalenicą do nabrzeża, z dużymi, trójosiowymi wystawkami. Na tej karcie dobrze widoczna jest konstrukcja nabrzeża, gdyż nie przysłaniają jej cumujące wzdłuż brzegu małe łódki. Typowe umocnienie nabrzeża stanowią gęsto rozmieszczone pionowe belki łączone szczebelkami. Takie drabinki umożliwiały rybakom wyjście z łodzi na wysokie nabrzeże. Innym sposobem ułatwiającym wygodniejsze dostanie się do łodzi były obniżenia w nabrzeżu – rodzaj małej platformy, do której prowadziły mu-

rowane schody. Takie zejście jest widoczne na pierwszym planie karty zakładu Juliusa Simonsena z datownikiem 31.5.[19]12 (nr inw. MD/AH/1309). Malowniczym motywem tej karty jest parowiec płynący Wieprzą przez podniesiony most zwodzony. Opisane zejście znajdowało się w „zachodnim” nabrzeżu, w okolicy lokali, przed których frontem widać spacerowiczów w modnych strojach i damę w długim, białym zakiecie, osłaniającą się parasolką.



Ryc. 7. Perspektywa portu w Darłównu z łodzi w stronę lądu, wyd. Reinicke & Rubin, Magdeburg, około 1902 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1321

Szerokie nabrzeże „wschodniej” strony Darłówna sprzyjało przechadzkom; pełniło zapewne rolę promenady. Na tym nabrzeżu było inne zejście do wody. Przy siedzibie pilotów znajdował się wygrodzony mały basenik dla łodzi wiosłowych widoczny na pierwszym planie pocztówki z wydawnictwa Alberta Mewesa z datownikiem 12.7.[19]04 (nr inw. MD/AH/1471) (Ryc. 8). Z jednej strony prowadziły do niego murowane schody, a naprzeciw nich znajdowała się rampa do wodowania łodzi i wciągania ich na ląd. Czynności te ułatwiał gruby i wysoki drewniany pacholek.



Ryc. 8. Port w Darłównu, teren z basenem dla łodzi pilotów i dźwigiem użytym jako waga portowa, fot. i wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, 1904 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1471

Większość pocztówek ukazywała port z ukosa, z przeciwnego brzegu Wieprzy lub z łodzi czy statku. Pokazywały one jedno z nabrzeży dokładnie, a drugie w dużym skrócie perspektywicznym. Często fotograf koncentrował się na przedstawieniu jednego nabrzeża, jego codziennego życia portowego i turystycznego. Z niektórych takich kart można dokładniej dowiedzieć się, jaką funkcję pełniły domy ukazane na bliższych planach.

Tematem karty z początku XX wieku, wysłanej 11 lipca 1919 roku (nr inw. MD/AH/1445) (Ryc. 9), jest zabudowa „zachodniego” nabrzeża od starej, obszernej chałupy z dachem naczółkowym po równie stary dom stojący kalenicą do nabrzeża. Między nimi znajduje się kilka piętrowych domów. Powóz podróżny, który stoi przed chałupą z naczółkowym dachem, świadczy o tym, że można było tu otrzymać nocleg. Szyld umieszczony między kondygnacjami sąsiedniego domu – piętrowej kamienicy – informuje, że w lokalu mieściła się restauracja. Na parterach kolejnych budynków znajdowały się także lokale usługowe, których nazwy wyraźniej widoczne są na innych kartach. Wizualną atrakcyjność pocztówki podnosił rytm utworzony przez jasne kadłuby łodzi rybackich stojących



Ryc. 9. Port w Darłównu, nabrzeże „zachodnie” w stronę morza z dylizansem przed budynkiem poczty, fot. i wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1445

wzdłuż nabrzeża. Ten motyw podkreślał równocześnie charakter Darłówna – rybackiej wioski. Karta *Rügenwaldermünde. Hafenstrasse (Westseite)* z około 1906 roku (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 87) ukazuje z bliska wymienioną wyżej parterową chałupę z naczółkowym dachem. Dzięki temu można rozpoznać funkcję tego budynku, stojącego na „zachodnim” nabrzeżu. Wyróżnia go szyld umocowany obok wejścia, który mówi, że tu mieściła się poczta. Kilka okien na poddaszu domu potwierdza, że na poczcie, zgodnie ze starą tradycją, prowadzono pokoje dla przejezdnych. Z urzędem sąsiedował po lewej stronie ogródek piwny, do którego prowadziła szeroka brama z napisem na wieńczącym ją łuku: [...] *Bier Garten*. Restauracja czynna w piętrowej kamienicze po drugiej stronie poczty reklamowana była szyldem nad drzwiami i oknami parteru: *Restaurant* [...]. Karta z „portretem” parowca *Glück auf* z około 1914 roku (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 89) dokumentuje inny odcinek „zachodniego” nabrzeża. Stał tu duży, szczytowy dom, w którym funkcjonowała firma zajmująca się zaopatrzeniem statków, sklep i restauracja: *Schiffs-Proviant. Waren-Handlung. Restaurant* [...]. Pocztówka Juliusa Simonsena z datownikiem 21.6.[19]15 (nr inw. MD/AH/1312) (Ryc. 10) informuje, że przy tym odcinku „zachodniego”

nabrzeża, w innym z domów, obszernym budynku parterowym z wystawką, nakrytym charakterystycznym dachem o szczytach zdobionych detalami ciesielskimi, prowadzono sprzedaż warzyw i owoców zgodnie z napisem na szyldzie: *Obst und Gemüse Halle [...] Prutz*. Towary te, podobnie jak ryby, przywożono łodziami. Rybacy wykorzystywali łodzie nie tylko do połowów. Organizowali również przejażdżki, które należały do atrakcji wakacyjnych proponowanych letnikom. Na omawianej widokówce łódź pełna gości widoczna jest przy nabrzeżu na dalszym planie.



Ryc. 10. Port w Darłóoku, fragment „zachodniego” nabrzeża ze sklepem warzywnym Prutza, wyd. Julius Simonsen Kunstverlag, Oldenburg/Holst., 1915 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1312

Zabudowa „wschodniego” nabrzeża w kadrowaniu z ukosa dokładniej pokazana jest na kartach miejscowego wydawcy Ernsta Gienowa i wrocławskiej firmy Geyer & Co. Barwna karta „pозdrowieniowa” (*Gruss aus...*), wydana przez Gienowa, nosi datę 13 maja 1905 roku (nr inw. MD/AH/1458) (Tabl. I: A). Jest to kompozycja wedytowa z panoramą nabrzeża uchwyconą od strony mola. Na bliższym planie widać siedzibę pilotów, za nią hotel *Strandschloß* z piętrową dobudówką, z werandą przy ścianie szczytowej, trzy domy zwrócone szczytami do nabrzeża oraz dwa

domy z wystawkami. Na końcu stoi duży, ryglowy magazyn oddzielony od domów niewidocznym placem składowym. Naprzeciw magazynu, w mgle, rysuje się konstrukcja mostu zwodzonego. Przy nabrzeżu jest prawie pusto. Pocztówka Geyera z datownikiem 14.12.[19]41 (nr inw. MD/AH/1433) przedstawia nabrzeże „wschodnie” od strony łądu, z przeciwległego brzegu rzeki. Pierwszy malowniczy plan karty tworzy grupa rybackich kutrów cumujących przy „zachodnim” nabrzeżu. W głębi widać dwa wieloosiowe domy parterowe z wystawkami, trzy budynki szczytowe, hotel *Strandschloß* – piętrowy z wystawką – oraz siedzibę pilotów z latarnią morską. Szyld na najbliższym, wieloosiowym domu wskazuje, że tu mieścił się nowy hotel z restauracją Fritza Brandta pod nazwą „Do Wybrzeża Bałtyckiego”: *Hotel u.[nd] Restaurant „Zum Ostsee Strand” [...] Fritz Brandt*. Właściciel powierzył reklamę hotelu firmie Maxa Konitza, który wydał tę kartę. W innych domach przy „wschodnim” nabrzeżu też zlokalizowano firmy, o czym świadczą nieczytelne szyldy. O zmianach, jakie zaszły w tej zabudowie w pierwszej połowie XX wieku, mówi porównanie karty z wydawnictwa Ottona Grossa z datownikiem 19.8.[18]99 (nr inw. MD/AH/1444) (Ryc. 11) z widokówką Geyera według zdjęcia H. Gohrbandta z datownikiem 23.22.[19]42 (nr inw. MD/AH/1556). Róż-



Ryc. 11. Port w Darłównu, „wschodnie” nabrzeże w stronę morza, fot. Herbert Gohrbandt, Rügenwalde-Bad, wyd. Geyer & Co, Breslau, około 1942 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1556

nicą między portretami „wschodniego” nabrzeża na przełomie XIX i XX wieku a jego widokiem w latach 40. tego wieku było wyburzenie najstarszego szczytowego domu, przebudowa domu z wystawką, stojącego obok placu składowego, na hotel *Zum Ostseestrand*, a także likwidacja drzew upiększających wejście do hotelu *Strandschloß*. Jak widać, już wówczas potrzeba upiększania otoczenia ulegała trendom utylitarnym. Ponadto wskazane karty zawierają inne ciekawe motywy. Na pierwszej z nich, swoistej „wizytówce” Darłówka, dobrej pamiętce dla osób przybywających od strony morza, można dokładniej obserwować na bliskim planie po lewej stronie konstrukcję dźwigu portowego stojącego przed siedzibą pilotów. Malownicze motywy kompozycji stanowią również dwumasztowiec zmierzający w głąb łądu oraz długie taczki służące do transportu beczek, pozostawione na „zachodnim” nabrzeżu, z którego wykonano fotografię do pocztówki. Druga widokówka pokazuje przeszkloną werandę hotelu *Zum Ostseestrand*, znajdującą się od strony placu składowego. Podobny do wymienionego wyżej portowy dźwig krzyżakowy stał na „zachodnim” nabrzeżu. Dokumentuje to karta z wydawnictwa Ernsta Gienowa wysłana 13 sierpnia 1903 roku (Buziałkowski 2012: 146).

2.2.2. Port jako centrum życia gospodarczego

Ponieważ port w Darłówku spełniał ważną rolę jako port rybacki i miejsce handlu rybami, a szczególnie flądrami, ten temat stał się okazją do tworzenia malowniczych kompozycji widokówkowych. W poranki dni powszednich, kiedy odbywały się targi i sprzedawano świeżo złowione ryby, a także handlowano w sklepach, nabrzeża portowe wypełniały tłumy ludzi. Jeden z takich dni targowych przedstawia widokówka ze „wschodniego” nabrzeża wykonana według zdjęcia sprzed 1927 roku (Patan 2000: 233). Cumujące przy obu nabrzeżach łodzie pełne rybaków i ich rodzin, zajmujących się sprzedażą świeżych flądów z wiklinowych koszy, sportretował na początku XX wieku Albert Mewes (nr inw. MD/AH/1496) (Ryc. 12). Na jego pocztówce wyraźnie ukazany został odcinek zabudowy „zachodniego” nabrzeża w okolicy wylotu mostu. Szyldy widoczne na domach potwierdzają, że w pierwszych latach XX wieku były tam czynne rozmaite sklepy i lokale. Nazwy na szyldach zwykle są nieczytelne. Motyw flądry wykorzystywano nieraz jako tło przedstawienia portu bądź rybaków handlujących towarem przechowywanym w koszach ustawionych na pokładzie łodzi. Takie dowcipne montaże wydawał Albert Mewes czy Heinrich Treder (karty z datownikami z 1901 i 1916 roku, Buziałkowski 2012: 134, 135).



Ryc. 12. Targ rybny w porcie w Darłównu, fot. i wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównie, nr inw. MD/AH/1496

2.2.3. Statki, łodzie

Ciekawymi dokumentami z życia portu w Darłównu były przedstawienia rozmaitych typów jednostek stojących przy nabrzeżach, chociaż zwykle trudno jest odczytać nazwy statków. Dobrze czytelne są natomiast numery rejestracyjne łodzi rybackich. Niewielka, żaglowa łódź rybacka *Siegfried* około 1910 roku udokumentowana została także z nazwy. Kartę puszczoną w obieg w tym roku wydał Franz Newiger (Buziałkowski 2012: 175). Parowce wycieczkowe widoczne są na kartach Heinricha Tredera z 1910 roku czy Alberta Mewesa z 1914 roku (Buziałkowski 2012: 168, 169). Ta pierwsza ukazuje dwupokładowy statek od strony prawej burty z wody. Druga karta, według fotografii wykonanej równoległe do „wschodniego” nabrzeża, zza basenu dla łodzi pilotów, przedstawia rufę wycieczkowca ze Stralsundu i pasażerów stojących na nabrzeżu w oczekiwaniu na zaokrętowanie. Pocztówka z oficyny Alberta Mewesa datowana na 30 lipca 1919 roku (nr inw. MD/AH/1447) (Ryc. 13) prezentuje luksusowy, trójmasztowy jacht cumujący przy „wschodnim” nabrzeżu. Przymuszczalnie jacht był angielski, gdyż nazwano go imieniem Johna⁴.

⁴ Druga część nazwy jest nieczytelna.

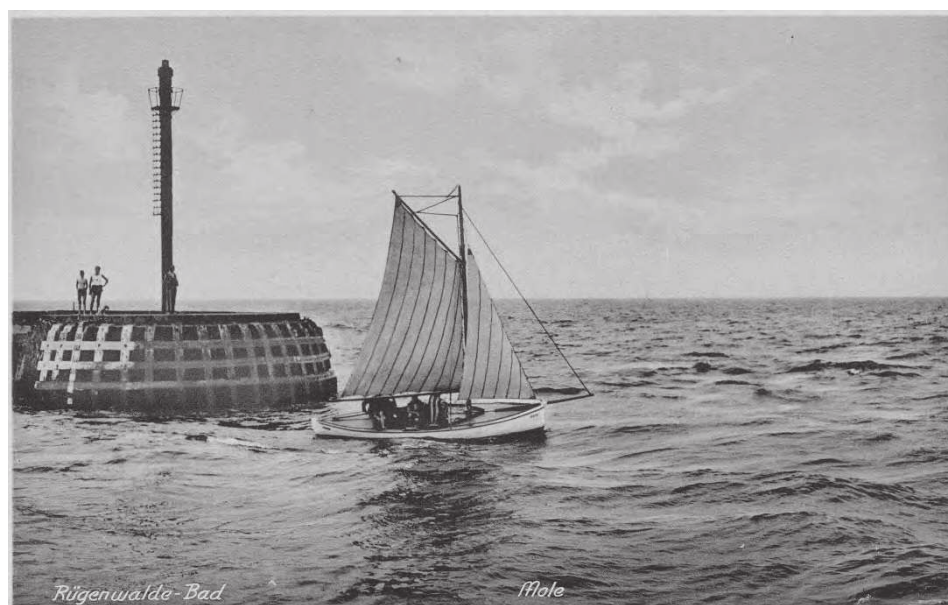


Ryc. 13. Darłowo. Trójmasztowiec cumujący przy siedzibie pilotów. W tle zabudowa „wschodniego” nabrzeża portu, fot. i wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, 1919 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1447

Portrety statków i innych jednostek wpływających do portu i wyruszających na morze stanowiły specjalne motywy kart pocztowych. Przedstawiano je na tle nabrzeży lub mola. Wiele widokówek z takimi przedstawieniami ukazało się od końca XIX wieku po koniec I wojny światowej. Albert Mewes na początku XX wieku wydał kartę upamiętniającą wejście do portu Aviso „Grille” (nr inw. MD/AH/1494) (Ryc. 14). Był to pierwszy tej nazwy okręt pruskiej floty wojennej wybudowany we Francji około połowy XIX wieku. Parowiec ukazano na tle murowanych główek portowych. Na pierwszym planie, na końcu starego mola, stoją dwie kobiety w białych bluzkach i długich, fałdzistych, ciemnych spódnicach. Towarzyszą im dzieci – chłopcy w bermudach i płaskich kapeluszach. Duża grupa gapiów wita statek, stojąc wzdłuż „wschodniego” mola. Willy Maas z tego mola sfotografował parowy statek wycieczkowy wypływający z portu (nr inw. MD/AH/1555). Ta karta, wysłana w lipcu 1937 roku, przedstawia jednostkę przepływającą obok starego mola, na którym stoi jeszcze dzwon przeciwmgłowy, i zbliżającą się do murowanych główek nowszych moli. Widokówka ze zdjęciem jachtu przepływającego obok główki portowej wydana przez zakład Geyera w drugiej połowie lat 30. XX wieku



Ryc. 14. Aviso „Grille” wpływa w główki portu w Darłównu, fot. i wyd. anonimowy, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównu, nr inw. MD/AH/1494



Ryc. 15. Jacht przepływający koło główki portowej portu w Darłównu, fot. i wyd. Geyer & Co, Breslau, druga połowa lat 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównu, nr inw. MD/AH/1366

(MD/AH/1366) (Ryc. 15) pozwala bardziej szczegółowo poznać wygląd murowanej główki i stojącego na niej znaku locyjnego. Interesujących przykładów portretów jednostek dostarcza kolekcja pocztówek Jerzego Buziałkowskiego (2012: 170, 176, 177, 189). Karta z wydawnictwa Roberta Pastewsky'ego wysłana 2 lipca 1911 roku upamiętniła pobyt w Darłównu duńskiego żaglowca *Aktiv*, dowodzonego przez kapitana Christensena z Nexö (Buziałkowski 2012: 189). Dwumasztowiec stoi przy nabrzeżu pod pełnymi żaglami, a od topu jego bezana spływa do rufy mała galea flagowa. Treder w 1911 roku, a Wolff w 1914 roku udokumentowali przybycie małego parowca wycieczkowego *Glück auf* (Buziałkowski 2012: 176–177). W 1918 roku Darłówno odwiedził duży statek *Stolpmünde*, który zacumował przed hotelem *Strandschloß* (Buziałkowski 2012: 170).

2.2.4. Transport lądowy w strefie portu

Widok nabrzeży dostarczał również informacji o pojazdach kołowych poruszających się po Darłównu. Była już mowa o dylizansie parkującym przed budynkiem poczty (nr inw. MD/AH/1445) i prywatnych powozach. Przykładem tych ostatnich jest także pojazd w bramie prowadzącej na teren ogrodu posesji mieszczącej się około 1900 roku w głębi parceli sąsiadującej z ryglowym magazynem przy „wschodnim” nabrzeżu. Tę kartę *Gruss aus Rügenwaldermünde. Zugbrücke*, zaadresowaną 19 lipca 1900 roku, wydała oficyna Alberta Mewesa (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 84). Na wspomnianej pocztówce Mewesa z 1919 roku (nr inw. MD/AH/1447) znalazły się jadące nabrzeżem dwa otwarte powozy – jeden zaprzężony w czarne, a drugi w białe konie. Może to goście jachtu upamiętnionego na tej karcie wybrali się na przejażdżkę po okolicy.

W miejscowości oprócz dylizansu funkcjonowała też komunikacja publiczna w postaci dorożek i innych pojazdów przewożących pasażerów. Przykładem jest zaprzęg konny widoczny przed pocztą na karcie *Rügenwaldermünde. Hafenstrasse (Westseite)* z około 1906 roku (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 87). Do transportu lądowego służyły zarówno zaprzęgi konne, jak i poruszane siłą ludzkich mięśni. Na niejednej pocztówce zobaczyć można ręcznie obsługiwane wózki, stojące rzędami wzdłuż nabrzeży w oczekiwaniu na transport ryb i innych towarów dostarczanych łodziami. Taki pojazd wzbogaca pierwszy plan barwnej widokówki firmy Reinicke & Rubin *Rügenwaldermünde. Vom Flunderfang heimkehrende Fischer* z około 1904 roku (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 92). Używany do transportu większych ilości towarów wóz zaprzężony w konia można zobaczyć na karcie firmy Juliusa Simon-

sena z początku XX wieku, której tematem jest „zachodnie” nabrzeże z cumującymi licznymi łodziami rybackimi (nr inw. MD/AH/1460). Na niektórych pocztówkach upamiętnione zostały rowery. Młodą kobietę wsiadającą na rower, między siedzibą pilotów i hotelem *Strandschloss*, upamiętnił fotograf firmy Klinke & Co w latach 30. XX wieku. Kartę z tym motywem wysłano 2.10.[19]39 roku (nr inw. MD/AH/1430). Na kartach z okresu międzywojennego czasami pojawiały się samochody osobowe. Auto o opływowych kształtach widoczne jest na anonimowej widokówce przedstawiającej „wschodnie” nabrzeże. Stoi ono przed ceglany domem szczytowym, w tle przepływającego parowca (nr inw. MD/AH/1378) (Ryc. 16). O omnibusach kursujących między stacją kolejową i hotelami będzie informacja poniżej.



Ryc. 16. Widok „wschodniego” nabrzeża portu w Darłównu z parowcem przepływającym mimo zwodzonego mostu i autem osobowym, fot. i wyd. nieznanymi, początek lat 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1378

2.2.5. Baseny portowe

Boczne baseny portowe rzadziej były przedmiotem zainteresowania wytwórców pocztówek. Jedną z takich kart, wydaną przez oficynę Heinricha Tredera na przełomie lat 20. i 30. XX wieku, dokumentuje wy-

gląd obszernego basenu rybackiego (Fischereihafen), znajdującego się po prawej stronie nurtu Wieprzy, oddzielonego od rzeki wałem ziemnym z przepustem (nr inw. MD/AH/1453) (Ryc. 17). Akwen przekopano w głębi lądu, poza zabudową Darłówka, którą widać w dali, podobnie jak most zwodzony. Basen został zaopatrzony w długi drewniany pomost, przy którym znajdowały się dodatkowe miejsca dla cumujących kutrów. Większość jednostek stojących w tym basenie stanowią statki z kabinami, ale są i małe, pozbawione nadbudówek. Bezpośrednio za lewobrzeżnym Dar-



Ryc. 17. Basen rybacki portu w Darłówku, wyd. Heinrich Treder, Rügenwaldermünde, pierwsza połowa lat 30. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1453

łówkiem od strony lądu znajdował się inny, boczny akwen portowy, oddzielony od głównego nurtu wąskim, drewnianym pomostem. Ten teren portu, zwany portem zimowym (Winterhafen), był tematem pocztówki wydanej przez Alberta Mewesa, opieczetowanej datownikiem z 14 września 1917 roku (nr inw. MD/AH/1459) (Tabl. I: B). W basenie cumują liczne mniejsze jednostki rybackie. Po „wschodniej” stronie miejscowości, na tyłach dużego, ryglowego magazynu portowego, widoczna jest niska zabudowa wśród zieleni ogrodów. Widokówka według zdjęcia Franza Newigera, datowana 31.7.[19]17, przedstawia z bliska wąskie drewniane molo

oddzielające port zimowy od nurtu Wieprzy (nr inw. MD/AH/1462) (Ryc. 18). W głębi tej panoramy portu malowniczy widok tworzą łopoczące żagle szeregu łodzi wzdłuż „wschodniego” nabrzeża, a w dali, na tle nieba, rysuje się konstrukcja mostu.



Ryc. 18. Port w Darłównu, molo oddzielające port „zimowy” od nurtu Wieprzy, fot. i wyd. Franz Newiger, Rügenwaldermünde, 1917 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1462

2.2.6. Most zwodzony

Widok drewnianego mostu zwodzonego, zabytku techniki, który niestety został rozebrany w 1977 roku, niejednokrotnie może służyć za punkt orientacyjny pomagający rozpoznać treść karty pocztowej. Ta atrakcja budownictwa inżynierskiego nie tylko pojawiała się na ogólnych widokach portu. Most bywał osobnym tematem kart od początku ich powstawania do lat 40. XX wieku. Należał, wraz z widokiem morza z podstawy główek portowych i perspektywą północnej plaży w stronę zabudowy hotelowej, do godnych uwagi obiektów reklamujących Darłównu na barwnej, litograficznej karcie *Gruss aus Rügenwalde u. Münde* wysłanej 21.1.[18]98 roku (Loeck 2012: 267). Most i plaża stanowiły wizytówkę

Darłówka na czterowidokowej karcie – pamiątce wakacyjnej z Darłowa i okolicy – pochodzącej z przełomu lat 30. i 40. XX wieku (nr inw. MD/AH/1657). Most zwodzony prezentuje się okazale na barwnej pocztówce wydanej przez Brunona Wolffa (nr inw. MD/AH/1437) *Rügenwaldermünde Zugbrücke* (Tabl. II: A). Jego biała konstrukcja, jasno oświetlona przedpołudniowym słońcem, oglądana „od dołu” oczami osoby znajdującej się na „wschodnim” nabrzeżu, wygląda monumentalnie na tle kremowych i białych fasad domów stojących przy „zachodnim” nabrzeżu.

Sposób funkcjonowania mostu wyraziście przedstawia anonimowa karta (nr inw. MD/AH/1378) (Ryc. 16), na której fotograf uchwycił moment, gdy między przęsłami podniesionymi na łańcuchach przepływa parowy holownik, mijając stare filary zbudowane z solidnych bali. Te filary przypominają o wielowiekowej historii budowy mostów na Pomorzu. Podobne konstrukcje znane są z XVIII-wiecznych widoków Szczecina. W Darłównie pierwszy most postawiono w 1684 roku (Rosenow 1929: 21). Tłem mostu na wskazanej karcie jest zabudowa prawego nabrzeża portu z charakterystyczną kopułą latarni morskiej, wylaniającą się w głębi znad dachu hotelu *Strandschloß*. Niezwykły motyw związany z mostem przedstawia karta wydana przez Heinricha Tredera w 1918 roku (Buziałkowski 2012: 142). Uwiecznił on przejście przez most stada krów, pokazując, że w Darłównie wciąż żywa była tradycja hodowli bydła na okolicznych łąkach.

2.2.7. Mola

Oba murowane mola i kuliste główki na ich końcu oraz otaczające je morze były wielokrotnie tematem kart pocztowych jako tło płynących statków, kutrów, łodzi żaglowych, a także jako odrębny motyw – konstrukcje portowe, teren wypoczynkowy, sceneria niecodziennych wydarzeń czy romantycznych chwil. Letnicy chętnie przebywali na molach, by podziwiać sylwetki wpływających i wypływających jednostek. Mola traktowali jako promenady, po których lubili spacerować, względnie jako miejsce do relaksu podczas przypatrywania się rozległej morskiej przestrzeni. Widokówki pozwalały upamiętnić tę możliwość spędzania czasu w Darłównie i jednocześnie zachęcały do przyjazdu tutaj na wypoczynek.

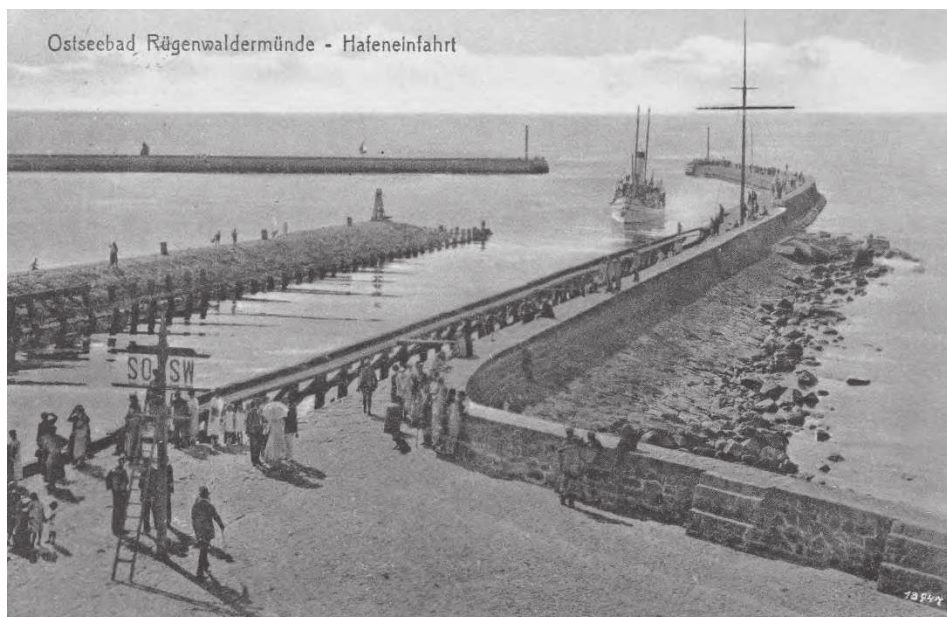
Molo jest jednym z motywów pocztówek *Gruss aus Rügenwaldermünde*, komponowanych z kilku widoków, takich jak anonimowa karta wysłana w 1897 roku czy widokówka z wydawnictwa Alberta Mewesa wysłana w 1901 roku (Buziałkowski 2012: 128, 131). Mewes inną z kart z tego samego roku ozdobił motywem starego mola z dzwonem przeciwmgłowym



Ryc. 19. Port w Darłównu. Stare molo z dzwonem przeciwmgłowym, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, 1901 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1319

(nr inw. MD/AH/1319) (Ryc. 19). Nostalgiczne spojrzenie na morze ze starego mola uwiecznił August Petereit w 1915 roku dzięki zastosowaniu niskiego punktu obserwacyjnego (Buziałkowski 2012: 151). Nastrojowa scena stała się tematem pocztówki drezdeńskiej oficyny Stengla w 1901 roku (Buziałkowski 2012: 154). Ukazuje ona młode damy stojące na molo przy świetle pełni księżyca i wpatrujące się w dal oraz flirtującą parę. Spacer po molo i podziwianie rozległej morskiej przestrzeni utrwalone na widokówkach Petereita oraz wydawnictwa Schaar & Dathe z Trewiru, wysłanych w latach 1917 i 1918, zachęcały do zapomnienia o toczącej się wojnie i oddania się marzeniom (Buziałkowski 2012: 155, 157). Typowe ujęcie wejścia do portu z widokiem na trzy mola wykonywano z miejsca u podstawy „wschodniego” mola. Karty o tym temacie wzbogacane o rozmaite sylwetki statków i łodzi wydawał Heinrich Treder przed I wojną światową (Buziałkowski 2012: 152–153). W okresie międzywojennym takie karty publikowali, oprócz Tredera, Willy Maas, August Petereit i nieznani wydawcy (nr inw. MD/AH/1483, 1555, 1315, 1376) (Ryc. 20). Szczególną kompozycją, której projekt oparto na motywie moli, jest karta

z kołem ratunkowym, w którym pływa mały blondynek. Za chłopcem, wewnątrz tego koła, umieszczono widok na mola. Ta pocztówka została przygotowana dla oficyny Alberta Mewesa i wysłana w 1909 roku (Buziałkowski 2012: 204). Część portu między molami fotografowano chętnie z wieżyczki na siedzibie pilotów. Pocztówka Mewesa z 1902 roku, której tematem jest molo oglądane z góry, wzbogacono o zwielokrotniony efekt zachodzącego słońca (Buziałkowski 2012: 148). Na widokówce nieznanego autorstwa, która, sądząc po strojach spacerowiczów, powstała w okresie międzywojennym, na bliskim planie obserwować można charakterystyczny motyw portowy – słup z oznaczeniami kierunków wiatrów, stojący u nasady „wschodniego” mola (nr inw. MD/AH/1376).



Ryc. 20. Wejście do portu w Darłótku, wyd. Heinrich Treder, Rügenwalde, około 1927 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1483

W Darłowie już na początku XX wieku uprawiano sporty wodne. I właśnie główki portowe oraz teren właściwego portu były okolicą, w której obserwowano regaty. Na kartach z oficyny Alberta Mewesa, wysłanych 5.07.1910 i 13.09.1912 roku, widać tłumy miłośników sportu gromadzące się na nabrzeżach i molach, aby kibicować zmaganiom żeglarczy (Buziałkowski 2012: 186–187).

2.2.8. Wydarzenia nadzwyczajne

Z podejmowaną przez twórców pocztówek tematyką portową wiążą się obserwowane i rozgrywające w rejonie portu katastrofy morskie, gwałtowne zjawiska pogodowe i klimatyczne, wydarzenia wojenne i inne wyjątkowe zdarzenia. Fotografowie utrwalali je, obserwując morze z bezpiecznej odległości w obrębie akwenu wejściowego do portu, z mola lub główek portowych. Były to doskonale miejsca do wykonywania atrakcyjnych zdjęć. Na początku XX wieku nieznaną fotografię upamiętnił rozbicie statku „Nanny” (nr inw. MD/AH/1451) (Ryc. 21). Przyglądał się wraz z grupą gapiów na wpół zatopioną jednostkę dryfującą obok „wschodniego” mola. Podstawą pocztówki relacjonującej katastrofę morską mógł być także obraz. Stało się tak w przypadku rozbicia przy molo w Darłównu statku *Arthur* 1 kwietnia 1899 roku. Widokówka przybliżyła wiedzę o tej katastrofie uwiecznioną wcześniej pędzlem nieznanego bliżej malarza M. Fricka (Buziałkowski 2012: 222). Moment, gdy sztormową falę rozbiłającą się na murze mola i rozpryskującą się jak pióropusz oświetla słońce, które nagle wychynęło zza chmur, udało się uchwycić fotografowi pracującemu dla wydawnictwa Hellmuta Hösslera (nr inw. MD/AH/1368)



Ryc. 21. Żaglowiec „Nanny” rozbity obok wejścia do portu w Darłównu, fot. i wyd. anonimowy, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównie, nr inw. MD/AH/1451

(Ryc. 22). Fotograf z wydawnictwa Geyera z Wrocławia w/lub po 1936 roku upamiętnił silny sztorm. Na jego pocztówce wysoka fala efektownie rozbija się o „zachodnią” główkę portową, rozpryskując się wysoko aż pod zwieńczenie znaku locyjnego (nr inw. MD/AH/1379). Zniszczenia mola przez sztorm w 1914 roku, który rozbił betonową konstrukcję na kawałki, udokumentował miejscowy świadek, a zarazem fotograf i wydawca Franz Newiger (Buziałkowski 2012: 228–229). Wydarzenie wojenne – detonacja miny na plaży w Darłównu w 1915 roku posłużyła za temat widokówki-zdjęcia wysłanej pocztą polową (Buziałkowski 2012: 225). Intrygującym zdarzeniem utrwalonym na karcie pocztowej był wieloryb przepływający koło Darłówna w styczniu 1911 roku. Kartę według zdjęcia wykonanego z łodzi w okolicy główek portowych wydał Heinrich Treder (Buziałkowski 2012: 224).



Ryc. 22. Fala sztormowa rozbija się o „zachodnią” główkę portu w Darłównu, fot. i wyd. Geyer & Co, Breslau, w/lub po 1936 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównu, nr inw. MD/AH/1379

3. Wypoczynek, rekreacja

3.1. Plaże – widoki

Plaża, główna atrakcja Darłówna, magnes przyciągający gości do miejscowości kurortowej, była równie chętnie jak port wybierana jako temat kart pocztowych. Wynika to z widokówek dostępnych w zbiorach

Muzeum w Darłównu i zamieszczonych w publikacjach. Przedstawiając port, zdecydowano się na wybór tematu świadczącego o tożsamości miejsca, jego indywidualnym charakterze. Kompozycje plażowe zawierają również motywy charakterystyczne dla wybrzeża morskiego w Darłównu i są mocno zróżnicowane. Fotografowano plażę ze wszystkich stron świata, od wschodu i zachodu, północy i południa, z wydm w kierunku miejscowości, w stronę morza, jak również z morza ku wydom i portowi. Widoki plaży oczywiście pojawiały się na przedstawieniach ogólnych, towarzyszyły motywom portowym i zabudowie leżących w pobliżu hoteli, portowego zwanego *Strandschloss*, którego nazwa informowała o położeniu nad brzegiem morza, i hotelu kurortowego *Friedrichsbad*, czyli „Kąpieliska Fryderyka” reklamującego się ofertą obejmującą kąpiele morskie (por. też niżej).

Widoki plaży na kartach produkowanych w końcu XIX wieku zawierają motywy długich drewnianych budynków stojących na piasku, wzniesionych na szeregach wysokich pali, ze względu na przybierającą nieraz wodę. Były to przebieralnie określane odpowiednio jako: „Kąpielisko Męskie” (*Herrenbad*) i „Kąpielisko Damskie” (*Damenbad*). Z nazw tych wynika, że początkowo plaże nie były wspólne, tylko dla każdej płci osobne. Lewobrzeźna plaża, ukazana na wielowidokowej chromolitografii z końca XIX wieku *Gruss aus Rügenwaldermünde* (nr inw. MD/AH/1352), przeznaczona była dla mężczyzn. Zaopatrzona była w przebieralnię z trzema „wieżyczkami” umieszczonymi na osi i po bokach budynku. Można przypuszczać, że w nich mieli swoje pomieszczenia ratownicy. Plaża prawobrzeźna, damska, ukazana m.in. na widokówce *Rügenwaldermünde Strandleben* z wydawnictwa Heinricha Tredera w Darłównu (nr inw. MD/AH/1485) (Ryc. 23), miała przebieralnię z jedną „wieżyczką”. Może wystarczał tu jeden ratownik? Z obserwacji gości uwiecznionych na tej karcie, a korzystających z damskiej plaży, wynika, że jednak odpoczywali na niej również chłopcy i mężczyźni. Karta A. Mewesa *Gruss aus Rügenwaldermünde* (nr inw. MD/AH/1316) z przełomu XIX i XX wieku świadczy, że damska przebieralnia miała wtedy boczne skrzydło wychodzące w morze. W pobliżu przebieralni znajdował się wysoki trójnóg z dragów, z zawieszoną na bloczku liną do wyciągania łodzi. Na początku XX wieku na kąpielisku damskim były najmniej dwie przebieralnie. Mniejsza była bardziej oddalona od Darłówna. Obie są widoczne na karcie *Rügenwaldermünde Badestrand* (nr inw. MD/AH/1428), wykonanej od północy z brzegu morza w stronę ujścia Wieprzy. Wydma po tej stronie nie była jeszcze wówczas zalesiona. Porastały ją trawy i kuracjusze swobodnie po niej spacerowali. Teren plaży od strony lądu był urządzony specjalnie z przeznaczeniem do spacerów i wypoczynku w plenerze w chłodniejsze



Ryc. 23. Plaża damska w DarłóWKu, wyd. Heinrich Treder, Rügenwaldermünde, około 1908 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1485

dni. Nadano mu formę parku, która została dobrze udokumentowana na pocztówce z wydawnictwa Schaara & Dathego w Trewirze (Buziakowski 2012: 200). Na plaży chętnie odpoczywano w nielicznych koszach i wokół nich oraz w zagłębieniach otoczonych wałami z piasku, których rolę obecnie pełnią parawany. Karta *Ostseebad Rügenwaldermünde* z wydawnictwa Juliusa Simonsena (nr inw. MD/AH/1397) (Ryc. 24), wysłana 26 czerwca 1921 roku, dokumentuje istnienie dwu przebieralni także na plaży lewo-brzeżnej, „zachodniej”, dawniej przeznaczonej dla mężczyzn. Blżej wody i główek portowych stała wtedy duża trójskrzydłowa przebieralnia, sugerująca znaczny wzrost frekwencji wczasowiczów zainteresowanych wypoczynkiem w DarłóWKu. Karta ukazuje plażę w niepogodę, przy silnym wietrze i wzburzonym morzu. Zdjęcie zrobione ze stoku wydmy, powyżej starej przebieralni, uwidacznia wysokie trawy pokrywające wzniesienie zasadzone, by zapobiec unoszeniu się piasku i umocnić powierzchnię wydmy. Po I wojnie światowej powstała nowa damska przebieralnia z bocznymi skrzydłami. Na wspomnianej widokówce *Rügenwaldermünde Strandleben* (nr inw. MD/AH/1485) przedstawiono rozbieralnię od strony morza, widać na niej trzy biegi stromych, wysokich schodów prowadzących do wiszącego ganku obiegającego od środka budynek. Z tego ganku, na któ-

rego balustradzie suszono ręczniki kąpielowe, można było dostać się do poszczególnych kabin. Stare i nowe przebieralnie różniły się nie tylko kształtem, ale i położeniem. Stare wzniesiono blisko wydmy, a nowe blisko wody. Plaże dekorowano masztami z chorągiewkami. Przykładu takich przedsięwzięć dostarcza karta z trewirskiej firmy Verlag Mosella, wysłana w 1913 roku (Buziałkowski 2012: 213). Liczne maszty z powiewającymi na nich flagami, połączone linami ozdobionymi wieloma proporczykami, gęsto rozstawiano wśród głębokich „grajdołków” chroniących letników przed podmuchami wiatru (Kluszczyński, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 98).



Ryc. 24. Darłówno. Widok z wydmy na „zachodnią” plażę, wyd. Julius Simonsen, Oldenburg/Holstein, około 1921 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1397

Po 1933 roku plaże zaopatrywano w liczne kosze, a także maszty z flagami ze swastyką. Wiązało się to z kultem natury i tężyzny fizycznej propagowanym przez nowe niemieckie władze państwowe. Zachęcano do bliskich kontaktów z przyrodą i rozwijano odpowiednią infrastrukturę. Flagi były środkiem „znakowania” przez państwo terenu i budowały postawy pronazistowskie. Na wydmach lewobrzeżnych powstały murowane domki, przypuszczalnie dla ratowników i służby porządkowej. Licznie

rozstawione kosze, domek na wydmie oraz flagi odnotował autor karty *Rügenwalde-Bad Badestrand* (nr inw. MD/AH/1554), wykonanej przez firmę Juliusa Simonsena po 1936 roku. W tymże roku Darłówko stało się kurortową dzielnicą Darłowa jako Rügenwalde-Bad. Poczta przedstawia perspektywę lewobrzeżnej plaży ujętą w stronę południową. Nazwa pocztówki wskazuje, że zanikł już podział na plażę męską i damską. Potrzeba zachowania pewnej intymności także na plaży widoczna jest w odgradzaniu się od innych letników budowaniem wysokich wałów z piasku wokół koszy plażowych. Innej możliwości nie było ze względu na gęstość rozmieszczenia koszy widoczną na pocztówce *Ostseebad Rügenwalde Strand* (nr inw. MD/AH/1371). Liczba koszy wskazuje, że dbano, aby każda grupa i pojedyncza osoba mogła wygodnie korzystać z uroków pobytu nad Bałtykiem.



Ryc. 25. Plaża w Darłówku zimą, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, lata 20. XX wieku (?), Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1377

Fotografowano plażę nie tylko latem, ale i w czasie innych pór roku, podczas jesiennych i wiosennych wiatrów czy zimowych lodów. Niezwykłego obrazu brzegu morskiego dostarcza widokówka *Ostseebad Rügenwaldermünde Die Ostsee im Eise* (nr inw. MD/AH/1377) (Ryc. 25). Pokazuje ona wysokie zwwały białego, lodowego kruszywa oddzielające plażę od

otwartego morza i rozmaite formy lodu pokrywające piasek, między innymi lodowe grzebienie sterczące wzdłuż podmytego brzegu i gładkie płaszczyzny zamrożonej wody pokrywające płycizny między tym brzegiem i lodowymi wałami. Zjawiska pogodowe także upamiętniano z plaży. Pocztówka *Rügenwaldermünde Ostseite* (nr inw. MD/AH/1307) akcentowała piękno pianistych sztormowych fal rozbijających się o molo. Fotograf oglądał ten spektakl natury z miejsca na północ od hotelu *Friedrichsbad*, ze skraju wydmy oddzielonego falochronem od wąskiej plaży zalewanej przez wodę.

3.2. Humor plażowy

Tematyka plażowa to również kompozycje żartobliwe i humorystyczno-satyryczne, niektóre oparte na fotomontażu. Karta z lat 30. firmy Stengel zatytułowana *Rügenwalde Pom. Wir eröffnen die Saison* [Darłowo. Otwieramy sezon] (nr inw. MD/AH/1364) ukazuje grupę małych, nągich dzieci odwróconych plecami, stojących na skraju plaży i wpatrzonych w morze. Dzieci te przypuszczalnie symbolizowały odrzucenie drobno-mieszkańskich obyczajów oraz zdrowie i energię młodości uzyskiwaną dzięki beztróskiemu i higienicznemu odpoczynkowi nad morzem. Wcześniejsze pocztówki, pochodzące z pierwszej ćwierci XX wieku, raczej odwoływały się do innych frywolnych skojarzeń związanych z pobytem nad morzem. Na widokówce morza w stronę wydm wydanej przez Juliusa Simonsena, a wysłanej w 1916 roku (nr inw. MD/AH/1495) (Tabl. II: B), wśród atrakcji czekających na zażywające kąpiele osoby obojga płci, przedstawiono na pierwszym planie żywą syrenę pod postacią leżącej na płyciźnie młodej, ładnej kobiety w eleganckim, obcisłym kostiumie i fantazyjnym czepku. Kompozycję uzupełnia nadrukowany wierszyk odzwierciedlający męskie marzenia o przyjemności kołysania się wśród fal z nią, w domyśle – z taką pięknnością.

3.3. Formy wypoczynku

Pobytek na nadmorskiej plaży, jak pokazują pocztówki, ograniczał się przede wszystkim do zabawy i beztróskiego wypoczynku. Fotografowano chętnie kopiące w piasku dzieci z łopatkami i wiaderkami. Barwna karta *Rügenwaldermünde. Strandleben* (nr inw. MD/AH/1360) (Tabl. III: A) z początku XX wieku pokazuje z bliska grupę dziewcząt i chłopców z zapalem budującą z piasku założenie obronne z wałem otaczającym jezioro

i zamkiem stojącym na tym wale. Dzieci kopią na plaży rowy i doły, które wkrótce wypełniają się wodą i zamieniają w fiordy i stawy. Inne dzieci brodzą w wodzie i przyglądając się brzegowi, oceniają budowle lub planują nowe przedsięwzięcia.



Ryc. 26. Plaża w DarłóWKu, fot. Newiger, wyd. Geyer & Co, Breslau, w/lub po 1936 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1365

Pocztówka Brunona Wolffa wysłana 20.08.1911 roku pokazuje, jak na początku XX wieku zabezpieczano się w kąpeli przed porwaniem przez fale. Wzdłuż terenu kąpielowego rozwieszano grube liny asekuracyjne dla wczasowiczów (Buziałkowski 2012: 217). Autor jednej z widokówek, wydanej przez Ottona Grossa i wysłanej 7.02.1908 roku, udokumentował zajęcie miejscowej ludności polegające na poławianiu bursztynu. Na tej samej karcie znalazł się również widok szkoły – wzniesionego pod lasem dużego, dwuskrzydłowego budynku z ceglany m parterem i na biało tynkowanym piętrze (Buziałkowski 2012: 219). Plaża upamiętniona przez pracownika firmy Newiger po 1936 roku w chłodniejszy dzień (*Rügenwalde-Bad Strand*, nr inw. MD/AH/1365) (Ryc. 26) zza przebiegalni w stronę „zachodniego” mola portowego, dokumentuje ciekawe szczegóły infrastruktury. Na tyłach rozbieralni wzdłuż wydmy biegnie ścieżka, którą można swobodnie i szybko dojść do kiosku Photo Newiger i zrobić sobie zdjęcie. Obok ścieżki jest kosz na śmieci. W wodzie, blisko brzegu, palikami wyznaczono bezpieczny do pluskania się teren. Przed przebie-

ralnią z wieżyczką ratownika suszy się łódź. Większość plażowiczów siedzi w koszach i „grajdołkach” bądź na skraju plaży, oddając się pogawędkom, dołączają do nich przechodzący znajomi. Tylko niektórzy spacerują bądź bawią się nad brzegiem wody. Wyjątkowym tematem widokówek poświęconych życiu plażowemu był nowoczesny pawilon kawiarni otoczony podcieniowym gankiem, zbudowany na plaży „zachodniej”. Sfotografował go Franz Newiger, który w tej okolicy miał punkt usługowy. Pocztówka jego firmy wysłana 4.06.1913 roku przedstawia wnętrze kawiarni urządzone w stylu secesji z barem zaaranżowanym w formie kiosku (Buziałkowski 2012: 203). Druga karta, wysłana 6.04.1914, ukazuje wygląd drewnianego, na biało pomalowanego, prostokątnego pawilonu kawiarni, ożywionego rodzajem attyki (Buziałkowski 2012: 202) (Ryc. 27).



Ryc. 27. Darłówno. Kawiarnia przy plaży „zachodniej”, wyd. Franz Newiger, Rügenwalde, około 1914 roku (Buziałkowski 2012: 202)

4. Hotele i infrastruktura turystyczna

4.1. Hotel Strandschloss

Trzecim ważnym tematem kart pocztowych były hotele, zarówno jako obiekt reklamowy, jak i pamiątkowy. Najstarszym lokalem był hotel *Strandschloss* wzniesiony na miejscu dawnej, istniejącej od średniowiecza,

gospody portowej. Dzięki swemu korzystnemu położeniu był częstym motywem pocztówek przedstawiających port. Znajdował się w ciągu zabudowy prawego nabrzeża (Osthafenstrasse, obecnie ul. Wschodnia), bezpośrednio przy siedzibie pilotów u podstawy mola portowego. Właściciele hotelu dbali o jego promocję już od początku publikacji kart pocztowych. Widok budynku od strony fasady i od strony ogrodu wychodzącego na plażę był głównym tematem wielowidokowej pocztówki *Gruss aus Rügenwaldermünde*, wydanej przez Alberta Mewesa i wysłanej 5.02.1901 roku (nr inw. MD/AH/1352; Loeck 2012: 268) (Tabl. III: B). Chromolitografia ukazywała, prócz hotelu *Strandschloß*, mola portowe oraz drewnianą rozbieralnię plażową dla mężczyzn. Stare molo pokazano jako drewniany pomost wsparty na palach. Piętrowy budynek hotelu z wystawką oraz dobudówkami z krytym tarasem przy jednej ścianie szczytowej i otwartym tarasem przy drugiej ścianie prezentował się bardzo okazale w sąsiedztwie dwu starych parterowych chałup zwróconych szczytami do nabrzeża. Od strony plaży hotel posiadał drugi budynek z płaskim dachem zdobionym attyką upiękkszöną antycznymi akroterionami. Temu budynkowi towarzyszyły długie, parterowe pawilony: jeden przeszklony, a drugi otwarty arkadkami na pejzaż. Teren ogrodu obsadzony był wokół drzewami. Hotel dobrze widoczny jest przez maszty cumujących łodzi na widoku portu ujętym z lewego nabrzeża w stronę morza – karcie z okresu międzywojennego (nr inw. MD/AH/1477). Przykładem ikonograficznego dokumentowania niezwykłych tematów jest przedstawienie hotelu *Strandschloss* po wyjątkowym sztormie, podczas wielkiego mrozu, który skuł lodem całe Darłówo w styczniu 1914 roku (Buziałkowski 2012: 227). Budynek grubo oszroniony i zaśnieżony, pokryty sopłami lodu, podobnie jak stojący obok dźwig i łódka, przypomina schronisko na szczycie Śnieżki otulone szadzią w mroźną zimę. Hotel *Strandschloss* od około 1936 roku należał do Herberta Steltnera, który w 1933 roku powiększył swoją firmę. Przekształcił w hotel drugi dom przy prawym nabrzeżu, stojący pod numerem Osthafenstrasse 6, bezpośrednio przy moście. Parterowy dom z wystawką rozbudował, dodając piętro. W miejscu wystawki powstał pseudoryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem, wskutek czego hotel upodobił się do dworku. Otrzymał on nazwę *Hotel zum Ostseestrand*. Przedstawienie tego hotelu znalazło się na pocztówce *Rügenwalde-Bad Hafen* (nr inw. MD/AH/1556) (Ryc. 11) z roku 1936 lub późniejszego. Karta jest widokiem z lewej strony portu z zabudową prawego nabrzeża – od wymienionego hotelu po latarnię morską. Elewacja szczytowa budynku *Hotel zum Ostseestrand* z dobudowaną do niej przeszkloną werandą dostępną z ulicy oraz datą budowy, nazwą i nazwiskiem właściciela widoczna jest na pocztówce, której głównym motywem jest most zwodzony (Csallner 2005: 64).

4.2. Hotel Friedrichsbad

Hotel *Friedrichsbad*, położony przy plaży na prawobrzeżu, przy Georg Büttner Strasse 9 (obecnie hotel Apollo przy ul. Kąpielowej), należał do najbardziej reprezentacyjnych i bardzo ważnych budowli Darłówna. Wybudowano go w stylu historyzmu około 1850 roku jako pierwszy budynek od początku będący hotelem. Hotel *Friedrichsbad* gościł księcia Fryderyka Wilhelma, późniejszego (w 1888 roku) cesarza niemieckiego Fryderyka III, i to wydarzenie upamiętniono w jego nazwie. Na gmachu tego hotelu umieszczono tablicę upamiętniającą nadanie miejscowości statusu kurortu w 1814 roku (Brandhoff, Hemme b.r.: poz. 120). Hotel wielokrotnie, od końca XIX wieku po lata 40. XX wieku, wykorzystywał karty pocztowe do promocji swoich usług. Na pocztówkach spotyka się ujęcia na wprost, z alei prowadzącej do wejścia oraz perspektywiczne – z placu położonego obok, po lewej stronie, na który dojeżdżał omnibus z gośćmi wiezionymi ze stacji kolejowej w Darłowie bądź z Koszalina. Jedną z najstarszych widokówek, zgodnie z datą wpisaną ołówkiem wysłana 3 września 1897 roku, przedstawia hotel *Friedrichsbad*, kiedy jego właścicielem był Neitzel (Loeck 2012: 269). Na tej litografii *Gruss aus Rügenwaldermünde*, pochodzącej z greifswaldzkiego wydawnictwa F. Bärwolffa, podziwiać można piętrowy hotel z oknami parteru zdobionymi trójkątnymi naczółkami i wejściem poprzedzonym portykiem na smukłych kolumnach zwieńczonym tarasem. Na prawo od portyku widać salę restauracyjno-rekreacyjną o wysokich arkadowych oknach ujętych w prostokątne płyciny. Karta upamiętnia też ówczesny wygląd terenu przed hotelem. Nadano mu formę ogrodu. Trawniki obsadzono krzewami i drzewami. Do wejścia do hotelu poprowadzono aleję z ławeczkami. Goście mogli spacerować także po placu na lewo od wejścia. Obok sali restauracyjnej prowadziła ścieżka bezpośrednio na plażę. Barwna pocztówka z początku XX wieku *Hotel Friedrichs-Bad. R. Köhler*. (nr inw. MD/AH/1443) (Ryc. 28) zachęcała do pobytu w hotelu, prezentując widok przytulnego wejścia z alejki prowadzącej do schodków. Otoczenie wejścia tonęło w zieleni ozdobnych drzewek w donicach, drzew, bluszczu okalającego ganek i rynienek z kwiatami zawieszonych na balustradzie tarasu. Obok wejścia ustawiono ogrodowe stoły nakryte obrusami i krzesła, na których goście odpoczywali, rozmawiając i czytając świeżą prasę. Hotel należał w tym czasie do Rudolfa Köhlera, który prowadził go w latach 1900–1937. Inna barwna pocztówka – *Rügenwaldermünde Hotel Friedrichs-Bad* (nr inw. MD/AH/1354), wydana kilka lat później, przedstawiała wejście z alei drzew, które w międzyczasie wyrosły. Część stolikowa pozostała po lewej stronie wejścia, a po prawej stronie umieszczono kilka ogrodowych ławek.



Ryc. 28. Darłówo. Hotel *Friedrichsbad* od strony fasady, fot. i wyd. anonimowy, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1443

Zapewne podział ten służył wygodzie gości, z których nie wszyscy chcieli korzystać w danym momencie z usług restauracyjnych. Karta z drugiej połowy lat 20. XX wieku *Rügenwaldermünde „Kurhaus Hotel Friedrichs Bad”* (nr inw. MD/AH/1317) (Ryc. 29) pokazywała hotel z lewej strony, gdzie dawny plac spacerowy zamieniono na przystanek końcowy omnibusu i pozostawiono jedynie ozdobny gazon otoczony barierką. To ujęcie było okazją do pokazania promocyjnego napisu na bocznej elewacji: *Warme See und Soolbäder* („Ciepłe kąpiele morskie i solankowe”). Według przewodnika Alberta Mewesa (Mewes b.r.) klientów z dworca w Darłowie do hotelu



Ryc. 29. DarłóWko. Hotel *Friedrichsbad* od strony placu omnibusów, fot. Franz Newiger, druga połowa lat 20. XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1317

Friedrichsbad dowoziła firma Gomolla. Inna pocztówka – *Rügenwaldermünde Hotel Friedrichsbad* (nr inw. MD/AH/1420) z okresu międzywojennego, przedstawiająca hotel z przystanku omnibusu, reklamowała połączenie omnibusowe bezpośrednio z Koszalinem. Słup linii telegraficzno-telefonicznej widoczny na obu kartach obok pojazdu świadczy o tym, że hotel miał wówczas także zdalne połączenie ze światem.

Na pocztówkach promujących atrakcyjne położenie hotelu *Friedrichsbad* na skraju plaży, pod lasem porastającym wydmy, wykorzystywano kilka ujęć. Najczęstsze z nich to perspektywa plaży od budynku rozbieżalni w kierunku hotelu. To ujęcie pojawiło się już na pocztówce *Gruss aus Rügenwaldermünde* wysłanej 21 stycznia 1898 roku (Loeck 2012: 267). Ciekawym motywem tej kompozycji jest widok promenady biegnącej skrajem wydmy od hotelu *Friedrichsbad* ku północy, oddzielonej od plaży pasem zieleni. Widać również parterową zabudowę (chałupy rybackie?) obok hotelu, w miejscu później zalesionym. Ujęcie hotelu z tego miejsca plaży, znane z karty *Rügenwaldermünde Oststrand* (nr inw. MD/AH/1324) (Ryc. 30) Alberta Mewesa, wysłanej 27.06.1910 roku, informowało o zagospodarowaniu bezpośredniego otoczenia tylnej elewacji hotelu. Nie wyglądało ono zbyt atrakcyjnie, gdyż znajdowały się tu budynki



Ryc. 30. Darłówo. Widok z plaży w stronę hotelu *Friedrichsbad*, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde (O. Schleich Nachf. Dresden), około 1910 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AD/1324

gospodarcze. Zastosowany przez fotografa silny skrót perspektywiczny spowodował, że stacja pilotów położona przy ujściu Wieprzy wydaje się sąsiadować z hotelem *Friedrichsbad*.

Nietypowym widokiem promującym hotel *Friedrichsbad* była karta *Rügenwaldermünde. Partie am Friedrichsbad* (nr inw. MD/AH/1302). Przedstawiała leśną ścieżkę przecinającą młody, sosnowy las na wydmie. W prześwicie ścieżki widoczna była nie tylko szeroka plaża, ale i bezmiar morza. Po prawej stronie kompozycji fotograf uchwycił eleganckie naroże hotelu – otoczoną białymi kolumnami werandę zwróconą w stronę plaży. Taki widok zachęcał do odwiedzin w miejscu, w którym można było odpoczywać wygodnie w fotelu, jednocześnie wdychając zapach sosen i czując powiew letniej, morskiej bryzy. Zapowiedzią innej romantycznej atrakcji, którą można było bezpiecznie podziwiać z zadaszanej werandy, była karta *Rügenwaldermünde Ostseite* (nr inw. MD/AH/1307). Jej tematem był panoramiczny widok z plaży na tylną elewację hotelu z werandą po lewej stronie oraz na sztormowe fale rozbijające się o molo. Dokładne położenie hotelu *Friedrichsbad* i jego otoczenia udokumentowano na zdjęciu lotniczym z lat 30. XX wieku (Granzow 2001: 182). Hotel wzniesiono ukosem w stosunku do brzegu morskiego, na skraju prawobrzeżnej zabudowy Darłowa, fasadą w stronę terenu zadrzewionego. Dwie drogi prostopadle względem siebie, prowadzące do hotelu, kończyły się na obszernym placu,

na którym samochody mogły swobodnie zawrócić. Zabudowę tej części miejscowości tworzyły murowane bądź tynkowane domy o rozmaitych kształtach oraz ryglowe zabudowania gospodarcze. Wśród zabudowy rosły liczne drzewa.

Widok plaży w stronę nieodległej zabudowy prawobrzeża wykonany na początku lat 30. XX wieku (nr inw. MD/AH/1347) przedstawiał ówczesny wygląd hotelu *Friedrichsbad*, a także hotelu *Strandschloss* widocznego nieopodal dzięki dużemu skrótowi perspektywicznemu. Karta świadczy o tym, że wraz z rozwojem kurortu znikła dawna dbałość o estetykę otoczenia, jego harmonijne zagospodarowanie widoczne na przełomie wieków. Wprawdzie usunięto budynki gospodarcze na tyłach hotelu *Friedrichsbad*, jednak teren po stronie plażowej elewacji budynku zajęty został przez rozmaite słoczone pawilony. Tylny budynek hotelu *Strandschloss* stracił po wojnie elegancką attykę, którą zastąpił niski dach pulpitowy. Po założeniu ogrodowym pozostało już tylko jedno drzewo. Część terenu była wykorzystywana na cele gospodarcze przez znajdującą się po sąsiedzku stację pilotów portowych.

4.3. Pensjonaty

Opisując hotele, nie można zapominać o tym, że w Darłównu funkcjonowały również pensjonaty i prywatne kwatery. Perspektywa Langestrasse (obecnej ul. Władysława IV) na widokówce datowanej przez nadawcę na 23.07.[19]19 sfotografowana została przypuszczalnie z powodu lokalizacji przy niej domów oferujących noclegi (*Ostseebad Rügenwaldermünde Langestrasse*) (nr inw. MD/AH/1456) (Ryc. 31). Wzdłuż pierzei tej ulicy stały niewielkie parterowe i piętrowe domy poprzedzone przedogródkami. Ulicę upiększono, sadząc szpalery drzew oddzielające chodniki od jezdni. W głębi ulicy widać powóz konny, a jednym z chodników spaceruje elegancka dama w długiej, jasnej sukni i w dużym, letnim kapeluszu.

4.4. Tereny zielone

W chłodne dni letnie i zimniejsze pory roku nie tylko plaże, ale i tereny parkowe czy nadmorskie niewielkie lasy umożliwiały aktywny wypoczynek – spacerowanie i zabawy, podziwianie zmiennego morskiego pejzażu. Dlatego i te okolice pojawiały się na pocztówkach promujących Darłównu jako kurort.



Ryc. 31. Darłówko. Perspektywa Langestrasse (obecnej ul. Władysława IV), wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, w/lub przed 1919 rokiem, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AD/1456

Motywy zachęcającym do odwiedzenia Darłówka na przełomie XIX i XX wieku było dość nietypowe ujęcie – rozwidlenie dróg wśród zieleni wysokich drzew określone jako wejście do parku. Prawa droga tego rozwidlenia wiodła do hotelu *Friedrichsbad*. Pojawiło się ono na karcie *Grüß aus Rügenwaldermünde* datowanej przez nadawcę 21 lipca 1892 roku (Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 83) oraz na pocztówce wydawnictwa Mewesa noszącej taki sam tytuł, wysłanej 24 maja 1899 roku (nr inw. MD/AH/1491). Ta druga karta, opracowana techniką graficzną, była montażem kilku widoków z Darłowa i Darłówka. Inna pocztówka Mewesa, wysłana 1.05.1905 roku, dokumentowała wygląd alei parkowej prowadzącej na skraj wydmy, gdzie zbudowano wieżę widokową pozwalającą na obserwację morza w czasie gorszej pogody (Buziałkowski 2012: 193). Heinrich Treder w 1910 roku wypuścił kartę z widokiem z wydmy na Żukowski Lasek (*Rügenwaldermünde u.[nd] Suckower Wäldchen*; Buziałkowski 2012: 234). Albert Mewes wydał pocztówkę ukazującą perspektywę nadmorskiej drogi prowadzącej przez las (*Rügenwaldermünde. Strandweg durch das Münder Wäldchen*), wysłaną w 1912 roku (Buziałkowski 2012: 194).

5. Mieszkańcy, turyści, moda

5.1. Stroje gości i mieszkańców na przełomie XIX i XX wieku

Każde z ważnych miejsc w Darłównu – port, plaża, hotele, – pozwalało sportretować znajdujących się tam ludzi w ubiorach stosownych do pozycji społecznej, zawodu, sytuacji, płci, wieku, pogody i zmieniającej się mody. Widokówki Darłówna jednak niezbyt często dawały dokładne pojęcie o kroju noszonych ubrań. Głównie karty, na których osoby ukazane są na bliskich planach, można przyjąć za dobre źródło wiedzy o strojach. Większość osób uczestniczących w ruchu ulicznym i przedstawionych na plaży widoczna jest dość ogólnie. Ich sylwetki informują o pewnych podstawowych cechach ubiorów i następujących w nich zmianach.

Od końca XIX wieku do końca drugiej dekady XX wieku kobiety odwiedzające Darłówno miały sylwetkę lekko dzwonowatą. Chodziły w długich sukniach ze sztywnych tkanin, z podkreślonym stanem i długimi rękawami. Nieraz góra sukni miała formę bezrękawnika, spod którego widoczna była koszula. Modne były bluzki z bufiastymi rękawami i spódnice z paskiem. Głowy okrywano okazałymi kapeluszami. Takie stroje nosiło się zarówno podczas spacerów po nabrzeżu, jak i na plaży, o czym świadczą widokówki z lat 1901–1917 (Buziakowski 2012: 149, 154, 158). Dziewczynki miały sukienki różnej długości w zależności od wieku. Mężczyźni ubierali garnitury bądź dłuższe kurtki i meloniki, płaszcze z kapeluszami lub bardziej sportowe kaszkiety (Buziakowski 2012: 169, 186). Młodzież męska i chłopcy zakładali bluzy albo kurtki, wąskie spodnie do kolan lub za kolana i kaszkiety. Modne były sportowe, płaskie, jasne kapelusze z główką obszytą ciemnym gurtem. Małe dzieci ubierano krótko, w stroje marynarskie i rozkloszowane sukienki (nr inw. MD/AH/1364). Spacerowe stroje wczasowiczów w drugiej dekadzie XX wieku można poznać na przykładzie osób przyglądających się ruchowi w porcie (*Rügenwaldermünde Hafeneinfahrt mit Aviso „Grille”* (nr inw. MD/AH/1494) (Ryc. 14). Kobiety ubrane są w długie, obszerne, marszczone spódnice i białe bluzki, ale na lotnisku mogły być bez kapeluszy. Chłopcy noszą luźne stroje, bluzy i bermudy oraz małe kapelusiki.

Na widokówkach początkowo dość rzadko pokazywano osoby w specjalnych strojach kąpielowych. Jednak w drugiej dekadzie XX wieku na kartach pocztowych zaczęły pojawiać się osoby w takich strojach, nie tylko w wodzie, ale i na plaży. Nosiły obcisłe kostiumy z krótkimi rękawkami i nogawkami do połowy uda, czarne, białe bądź kolorowe z dekoracyjnymi aplikacjami w kontrastowych barwach. Przykłady rozmaitych strojów kąpielowych sprzed 1916 roku noszonych przez osoby dorosłe

znaleźć można na karcie *Rügenwaldermünde* (nr inw. MD/AH/1495). Mężczyźni ukazani są w obcisłych kostiumach w biało-czarne paski, bez rękawów. Kobiety także mają na sobie przylegające do ciała kostiumy, ale w różnych barwach: czarne z krótkimi rękawkami i nogawkami podkreślonymi białymi paskami bądź nieco luźniejsze stroje czerwone z prostokątnymi dekoltami i czarnymi zdobieniami, względnie białe kostiumy na ramiączkach zdobione czerwonymi paskami. Ich głowy okrywają barwne czepki (żółte, czerwone, czarne) o kształtach kapeluszy albo bereków. Małe dzieci rozbierano do kąpeli słonecznych do samych koszulek (nr inw. MD/AH/1434).

Ubiory osób odwiedzających Darłówko mogły różnić się w zależności od tego, czy przebywały one w okolicy hotelu czy na plaży. Można to obserwować na kartach ukazujących ludzi w zbliżeniu. Goście uwiecznieni przed hotelem *Friedrichsbad* noszą się elegancko. Ta karta z przełomu XIX i XX wieku (nr inw. MD/AH/1443) pokazuje stroje zakładane w czasie śniadaniowym. Jedne panie ubrały się w długie, zapinane pod szyję czarne suknie, inne miały jednobarwne bluzki i ciemne spódnice. Pano wie założyli ciemne garnitury i kaszkiety. Jeden ma nakrycie kroju mundurowego, a drugi sportowego. Mężczyźni widoczni w alei prowadzącej do wejścia do hotelu *Friedrichsbad* noszą okrycia świadczące o ich statusie społecznym (nr inw. MD/AH/1354). Jeden ubrany jest w granatowy płaszcz za kolana i dopasowany kolorem brązowy kapelusz. Pozostali mają czarne garnitury i czarne meloniki oraz laseczki. W zimne dni ubierano się w ciemne stroje, co pokazuje karta *Rügenwaldermünde Gestrandetes Schiff „Nanny”* (nr inw. MD/AH/1451). Noszono ciepłe kurtki. Długie spodnie zakładali mężczyźni, a wąskie spodnie za kolana chłopcy.

Stroje codzienne i robocze poznać można, oglądając widoki portu. Rybacy i pracownicy portowi zakładali ubrania z grubych materiałów. Były to długie spodnie, białe koszule i kamizelki oraz kurtki. Rybaczki ubierały się w skromne suknie z grubych materiałów, marszczone w pasie lub takiego kroju spódnice i proste, jasne lub ciemne bluzki. Targi rybne odbywające się przy nabrzeżach są pod tym względem najlepszym i najbogatszym źródłem informacji. Pocztówka *Gruss aus Rügenwaldermünde* (nr inw. MD/AH/1486) z końca XIX wieku przedstawia rybaków i żeglarzy w luźnych ubraniach złożonych z ciemnych kurtek, spodni i kaszkiety. Scena sprzedaży fląder utrwalona na niedatowanej karcie Alberta Mewesa *Ostseebad. Rügenwaldermünde. Vom Flunderfang heimkehrende Fischer* (nr inw. MD/AH/1496) (Ryc. 12) stała się okazją do ukazania rodzin rybackich i osób robiących zakupy. Rybacy noszą białe koszule, ciemne kamizelki, spodnie, długie fartuchy i kaszkiety, a rybaczki mają na sobie suknie ze spódnicami marszczonymi w talii i odkryte głowy. Klientka



Ryc. 32. Darłowo. Powrót z połowu fląder, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, przed 1919 rokiem, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AD/1402

jest ubrana w długą, jasną suknię w pionowe pasy, białą bluzkę z kołnierzykiem-falbana oraz kapelusz z wąskim rondem i szeroką, ciemną szarfą otaczającą główkę. Tęgi mężczyzna założył ciemne ubranie, a głowę okrył kaszkietem. Inne stroje widać na innej pocztówce Alberta Mewesa noszącej podobny tytuł: *Ostseebad. Rügenwaldermünde Heimkehr vom Flunderfang*, wysłanej w 1919 roku (nr inw. MD/AH/1402) (Ryc. 32). Rybaczka nosi ciemny ubiór z grubszej materii, złożony z bluzki i spódnicy marszczonej obficie. Inna sprzedawczyni ochrania spódnicę jasnym, długim fartuchem zawiązanym z tyłu. Młoda klientka jest w jasnym stroju – zwężonej długiej spódnicy zakończonej szeroką falbaną i bluzce z trzyćwiertciowym rękawkiem. Status kobiet odróżniają ponadto fryzury. Długie włosy rybaczek ułożone zgodnie z modą secesyjną w wałki wokół twarzy i upięte w koki to fryzury już przebrzmiałe. Krótkie, ondulowane włosy klientki są ufryzowane zgodnie z nową modą.

Stroje wczasowiczów przeznaczone do spacerów bądź odpoczynku na plaży były dostosowane do zmian letniej pogody. Dzięki barwnym pocztówkom wiadomo nie tylko, jakie noszono kroje, ale i w jakich kolorach. W pierwszych dekadach XX wieku w chłodniejsze dni mężczyźni spacerowali po plaży w ciemniejszych ubiorach, złożonych z marynarki lub kurtki i spodni oraz kapelusza z rondem otoczonym ciemnym gurtem.

Młodzi mężczyźni mogli ubierać obcisłe, białe stroje złożone z bluzy i bermudów (*Gruss aus. Rügenwaldermünde* – nr inw. MD/AH/1316). Kobiety nosiły długie, barwne bądź ciemne stroje, krótsze płaszcze nakładane na długie suknie o charakterystycznym dzwonowatym kroju oraz kapelusze z szerokimi, faliście wygiętymi rondami (*Rügenwalde Strand mit Damenbad* – nr inw. MD/AH/1300). Albert Mewes na pocztówce *Rügenwaldermünde Damenbadeanstalt auf der Ostsee*, z początku XX wieku (nr inw. MD/AH/1364) (Tabl. IV: B), sportretował grupę osób obok damskiej rozbieralni. Jedna z kobiet ubrana jest w białą koszulę z długimi, bufiastymi rękawami i wiśniową suknię z górą wykrojoną jak stanik. Druga nosi żółtą bluzkę i jasnoniebieską spódnicę z czarnym paskiem. Obie mają dobrane kolorystycznie kapelusiki z wąskimi, wywiniętymi rondami. Jeden z mężczyzn nosi mundur i czapkę z daszkiem, a drugi szary garnitur i melonik. Dzieci ubrano w białe, plażowe stroje przybrane czerwonymi aplikacjami. Dziewczynce założono rozkloszowaną sukienkę sięgającą do połowy łydki i duży kapelusz, a chłopcu kaftanik i krótkie, szerokie spodnie. A propos tej widokówki, warto zwrócić uwagę, że wydała ją także firma Verlag Reinicke & Rubin w Magdeburgu. Egzemplarz z datownikiem 23.07.1918 opublikował Buziakowski (2012: 207). Plażowe ubiory dziecięce wyraziście dokumentuje barwna pocztówka z początku XX wieku *Rügenwaldermünde Strandleben* z wydawnictwa Brunona Wolffa w Darłowie (nr inw. MD/AH/1360) (Tabl. III: A). Dzięki niej można poznać kroje sukienek dziewcząt – jasnych, różnobarwnych, z podkreśloną talią i trzywierzwiowymi rękawami. Starsze mają sukienki za kolana zdobione pasmanterią. Młodsze noszą krótsze spódniczki, a niektóre mają staniki wykończone marynarskimi kołnierzami. Jedna dziewczynka ma na sobie białą koszulę, ciemny bezrękawnik i kapelusz. Chłopcy na omawianej karcie bawią się w niebieskich ubrankach marynarskich lub dwubarwnych strojach złożonych z luźnej bluzy wpuszczanej w bermudy. Niektórzy nakrywają głowy kaszkietami. Inna karta pokazuje, że w gorące dni małe dziewczynki ubierano na plażę w białe sukienki koszulowe bez rękawów, o plecach zastąpionych przez szerokie szelki (*Ostseebad. Rügenwaldermünde* – nr inw. MD/AH/1434). Kostiumy kąpielowe małych dzieci, podobnie jak dorosłych, były czarne, obcisłe, jednocześnie, na ramiączkach, z nogawkami do połowy uda.

5.2. Moda drugiej ćwierci XX wieku

Moda w DarłóWKu zaczęła powoli się zmieniać po I wojnie światowej. W latach 20. sylwetki nabrały wydłużonych, cylindrycznych kształtów. Zaczęto skracać suknie i szyć je z lekkich, zwykle białych bądź jas-

nych tkanin. Kapelusze damskie były mniejsze. W latach 30. modne stały się berety. Na widokówce bez tytułu z lat 20. XX wieku (nr inw. MD/AH/1493) para wczasowiczów z psami, odpoczywająca na murku nadbrzeża, nosi się już według nowoczesnej mody. Kobieta ma luźną, letnią suknię sięgającą do połowy łydki, uszytą z ciemnego, powiewnego materiału, z szerokim płaskim kołnierzem, a mężczyzna ciemne, letnie ubranie. Oboje siedzą z odkrytymi głowami. Spacerowe stroje bywały jeszcze bardziej tradycyjne niż te zakładane do plażowania. Na molach widać mężczyzn w garniturach, melonikach, z laską, a w zimniejsze dni w płaszczach za kolana. Niektóre kobiety podczas chłodu nakładały na suknie białe bądź ciemniejsze płaszcze, nosiły kapelusze, z rzadka osłaniały się parasolem, na co wskazuje karta *Ostseebad. Rügenwaldermünde Hafeneinfahrt* wysłana w 1927 roku (nr inw. MD/AH/1483) (Ryc. 20).

Moda letnia stała się bardziej swobodna w drugiej połowie lat 30. XX wieku. Dzieci stojące na główce portowej ubrane są w białe, trykotowe koszulki bez rękawów i szorty, a młoda kobieta w luźną, workowatą suknię na szerokich ramiączkach (*Rügenwalde-Bad. Mole* – nr inw. MD/AH/1366). W wietrzne dni te stroje uzupełniano o sweterki i bolerka (*Ostseebad. Rügenwaldermünde. Am Damenbade* nr inw. MD/AH/1457) (Ryc. 33).



Ryc. 33. Darłównu. Kąpielisko damskie przed 1933 rokiem, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, przed 1933 rokiem, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłównie, nr inw. MD/AD/1457

W tym samym czasie na spacerze w porcie (*Rügenwalde, Bad Hafenpartie* – nr inw. MD/AH/1393) można było spotkać, oprócz pań w krótkich, białych sukniach, damę w długiej kreacji z powłóczystej tkaniny w dekoracyjny deseń, mężczyzn w białych strojach sportowych lub w białych spodniach i ciemnych koszulach, chłopca w mundurku. Kobiety ubrane w lekkie suknie spacerowe ze wzorzystych materiałów i berety naciśnięte na głowy widoczne są na karcie z drugiej połowy lat 30. XX wieku na „zachodnim” nabrzeżu podczas oczekiwania na opuszczenie mostu (Csallner 2005: 64). Stojący przy ujściu mostu pracownicy portowi noszą białe koszule, kurtki i sztywne kaszkiety.

Karta z lat międzywojennych, dokumentująca wygląd przystanku autobusowego przy hotelu *Friedrichsbad* (nr inw. MD/AH/1317), upamiętnia letnie, spacerowe ubiory dzieci. Dziewczynki ubrane są w białe, krótkie sukienki i duże stojące kokardy, a chłopcy w wąskie spodnie za kolana i bluzy. Na innej pocztówce z widokiem tego placu, wydanej około 1929 roku (nr inw. MD/AH/1420), mężczyźni są bez nakryć głowy. Jeden z gości hotelowy ma na sobie ciemny garnitur z białą koszulą i krawatem. Kierowca ubrany jest w białą koszulę z krawatem, długą kurtkę oraz spodnie zwięzane u dołu i wsuwane w cholewy butów.

Bardzo wiele przykładów strojów dostarczają pocztówki poświęcone plażowaniu. Na plaży wówczas jeszcze nie wszyscy nosili stosowne stroje. Szczególnie mężczyźni przez całe dekady przychodzili w marynarkach, które zdejmowali, wypoczywając w białych koszulach i długich spodniach na szelkach. Pocztówka wysłana w 1934 roku (nr inw. MD/AH/1347) (Ryc. 34) przedstawia pełnię sezonu na plaży w Darłównku. Wśród tłumu wczasowiczów można zobaczyć różnorodność ubrań, w jakich przychodzono odpoczywać na brzegu morza na przełomie lat 20. i 30. Kobiety stroiły się w lekkie, letnie suknie z krótkimi rękawkami, zasłaniające tylko kolana, białe lub w jasny deseń. Zdarzały się też ciemne suknie z lekkich tkanin. Kapelusze mogły mieć białe i czarne, ale wiele pań zdejmowało je, przebywając na słońcu. Niektóre z dziewcząt i kobiet miały na sobie czarne, obcisłe stroje kąpielowe z górą na ramiączkach i dołem z doszytą spódniczką do połowy uda. Mężczyźni wypoczywali w spodniach garniturowych na szelkach i w białych koszulach. Chłopcy byli w jasnych, letnich koszulkach i bermudach bądź obcisłych spodniach kąpielowych do połowy uda. W dalszym ciągu w modzie dziecięcej popularne były kroje marynarskie, z prostokątnymi dekolami, zdobieniami przy rozcięciach pod szyją i z aplikacjami wokół brzegów spódniczek. Dziewczynki w czasie kąpieli słonecznych nosiły białe, letnie sukienki, takie jak podczas spaceru ulicą lub też kroju plażowego, na ramiączkach. Niektórym zakładano sukienki

w ciemniejszych barwach. Inne przykłady, takie jak karta Franza Newigera *Rügenwalde-Bad Strand* (nr inw. MD/AH/1365), pokazują, że w latach 30. XX wieku młodzi mężczyźni opalali się nawet w samych spodenkach.



Ryc. 34. Darłowo. Pełnia sezonu na plaży, wyd. Heinrich Treder, Rügenwalde, 1934 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AD/1347

6. Darłowo – stara zabudowa wiejska

Dość rzadkie tematycznie kompozycje przedstawiały boczne uliczki dawnego Darłówna, przy których stały stare, ryglowe chałupy rybackie. Wygląd takiej uliczki znany jest z karty Heinricha Tredera *Rügenwaldermünde. Weg zu den Badeanstalten*, wysłanej w 1907 roku. Widać na niej zakręt drogi prowadzącej do kąpieliska, dzisiejszej ul. Zawiszy Czarnego (Buziakowski 2012: 230) (Tabl. IV: A). Inna pocztówka – *Rügenwalde-Bad Altes Fischerhaus*, wysłana około 1941 roku (Kluszczyński, Szkudniewski, Urbaniak 2007: 101), przedstawia perspektywę wiejskiej ulicy z dobrze widoczną na pierwszym planie obszerną, ryglową chałupą z tynkowanymi i bielonymi fachami (wypełnieniami między belkami). Na kondygnacji przyziemia znajdowały się w niej izby mieszkalne, a na wyższym poziomie pomieszczenia magazynowe. Chałupę nakrywał wysoki dach kryty strzechą, z wywietrznikiem w szczycie. Może ten otwór był reliktem budownictwa kurnego, z otwartym paleniskiem, z którego

dym odprowadzano przez szczyt chałupy. Może wywietrznik świadczył o tym, że na poddaszu wędzono ryby. Jasną, gościnną izbę położoną w narożu domu od strony ulicy oświetlały trzy okna znajdujące się po obu bokach węgła. Dom odgradzony był od bocznej uliczki płotem z żerdek, a na tyłach stał niewielki, ryglowy budynek gospodarski. Perspektywa Dorfstrasse (obecnej ul. Kąpielowej) prowadzącej do mostu, przy której z ryglowymi chałupami sąsiadowały murowane domy wznoszone na przełomie XIX i XX wieku, stała się tematem pocztówki Alberta Mewesa wysłanej w 1909 roku (Buziałkowski 2012: 232).

Podsumowanie

Kończąc trzeba podkreślić, że dawne widokówki przedstawiające Darłówko, jego port, uliczki, hotele, plażę, mieszkańców i gości, codzienność i szczególne wydarzenia, są świetnymi źródłami obrazowymi umożliwiającymi poznanie tej miejscowości i ogólnie życie nadbałtyckiej społeczności rybackiej oraz kulturę wakacyjnego wypoczynku nad morzem od ostatniej dekady XIX wieku po lata 40. XX wieku. Podczas obserwacji zabudowy warto zwrócić uwagę na to, że reprodukcje niektórych zdjęć wykonano w lustrzanym odwróceniu. Czy było ono przypadkowe, czy zastosowane ze względów kompozycyjnych, trudno obecnie ustalić. Może należałoby szukać wersji nieodwróconej i porównać obie. Nie ma to znaczenia w przypadku wszelkiego typu jednostek pływających oraz sylwetek ludzkich. Dzięki kartom pocztowym dowiadujemy się, dla których łodzi, statków czy jachtów port w Darłówku był portem macierzystym, a które jednostki wpływały tu docelowo lub gościnnie. Bardzo wiele informacji dostarczają widokówki w zakresie różnicowanych ubiorów ludzi, zależnych od wielu czynników – od mody po pogodę. A przede wszystkim dokumentują okres historyczny przełomowy dla kultury pomorskiej. Upamiętniają życie i obyczaje miejscowości i lokalnej społeczności, które uległy zatarciu wskutek II wojny światowej i jej polityczno-społecznych konsekwencji. Tematy wybierane na pocztówki mówią o preferencjach klientów, jak i o potrzebach reklamowych hoteli, lokali gastronomicznych, sklepów czynnych w Darłówku. Pocztówki świadczą również o funkcjonowaniu oraz liczbie zakładów fotograficznych i firm wydawniczych zarówno darłowskich, jak i na terenie całych Niemiec, zajmujących się produkcją kart pocztowych. Dowodzą ich współpracy z lokalnymi zakładami usługowymi w zakresie dystrybucji kart służącej i zarobkowi, i wspomnianej reklamie. Karty pocztowe są jednym z przejawów rozwoju masywnej kultury obrazowej towarzyszącej wzrostowi roli podróżowania zarówno wypoczynkowego, krajoznawczego, jak i służbowego.

Bibliografia

- BRANDHOFF P., HEMME D. [b.r.]. *Häuser in Rügenwaldermünde*, www.ruegenwalde.com/hemmes/nliste.htm [dostęp: 21.04.2020].
- BUZIAŁKOWSKI J. 2012. *Pozdrowienia z Darłowa i Darłówka. Pocztówki z widokami Darłowa i Darłówka 1892–1918, z kolekcji Marii i Jerzego Buziałkowskich oraz Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie. Gruß aus Rügenwalde und Rügenwaldermünde. Ansichtskarten aus Rügenwalde und Rügenwaldermünde 1892–1918, aus der Sammlung von Maria i Jerzy Buziałkowski, und des Museum im Schloss der Pommerischen Herzöge in Darłowo*, Darłowo: DAR-MED Buziałkowska Maria.
- CSALLNER H. 2002. *Bilder aus Hinterpommern. Über 360 Fotos vom Leben wie es damals war*, Eggolsheim: Dörfler im Nebel Verlag.
- CSALLNER H. 2005. *Historische Ansichten von Stettin bis Memel. Bilder von der Ostseeküste*, Eggolsheim: Dörfler im Nebel Verlag.
- GAZIŃSKI R. 1995. Z dziejów portu darłowskiego w latach 1630–1668, *Materiały Zachodniopomorskie* 41: 389–399.
- GRANZOW K. (Hrsg.) 2001 *Pommern in 1440 Bildern*, Leer: Verlag Gerhard Rautenberg.
- KLUSZCZYŃSCY J. i G., SZKUDNIEWSKI A., URBANIAK T. 2007. *Dawny powiat Sławno. Frühere Kreis Schlave*, Słupsk: GRAWIPOL.
- KONTOWSKI K. 2014. *Darłowo, Rügenwalde, Darłowo. Miasto nad Bałtykiem. Katalog wystawy*, Darłowo: Muzeum Zamek Książąt Pomorskich.
- LOECK G. (Hrsg.) 2012. *Reise in die alte Heimat in 1000 Bildern. Pommern*, Regenstauf: Battenberg Verlag in der H. Gietl Verlag & Publikationsservice.
- MEWES A. [b.r.]. *Ostseebad Rügenwaldermünde*, Rügenwalde: Albert Mewes, <http://www.ruegenwalde.com/literatur/ostsee/text.htm> [dostęp: 20.04.2020].
- PATAN J. 2000. *Pomorze Zachodnie na dawnych pocztówkach od Szczecina do Koszalina do 1945 roku*, Kołobrzeg: Agencja Wydawnicza Patan-Press.
- ROSENOW K. 1929. Rügenwaldermünde Preußens ältestes Ostseebad, [w:] *Rügenwalde an der Ostsee*, K. Rosenow (Hrsg.), Hannover: Deutschen Städte-Verlag Artur Seelenmeyer: 20–22.

Ansichtskarten als Auskunftswahl über den Ort Rügenwaldermünde (Darłótko)

Zusammenfassung

Ansichtskarten von Rügenwaldermünde, die Ende des 19. Jh. und bis Mitte des 20. Jh. herausgegeben wurden, zeigen den Ort, der sich vom kleinen Fischerdorf zu einem bekannten Ostseehafen und Kurort entwickelt hat. Sie zeigen allgemeine Themen wie Hafen mit ein- und auslaufenden Schiffen, die See mit Booten und Strand, so wie die Zugbrücke und den Fischmarkt, auch Hotels, jedoch weniger alte Fischerhäuser oder enge Gassen.

Im ersten Teil des Vortrags sind Herausgeber der Karten und Fotografen erwähnt, z.B. Albert Mewes, Heinrich Treder, Max Konitz, Fotograf Franz Newiger, alle aus Rügenwalde. Aber auch Firmen wie Julius Simonsen aus Oldenburg/Holstein und Geyer u. Co. aus Breslau haben Münden Karten herausgegeben. Die meisten vorgestellten Ansichtskarten haben das Schlossmuseum in Darłowo, Familie Jerzy und Maria Buziałkowscy, Kluszczyńscy, Szkudniewski, Urbaniak zur Verfügung gestellt, nur wenige aus öffentlichen Publikationen.

TABLICA I

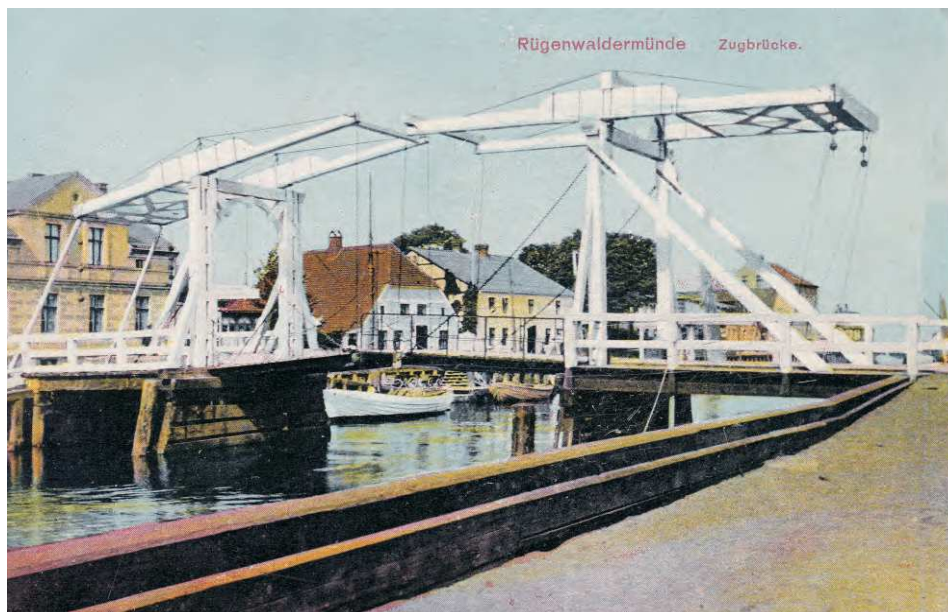


Tabl. I: A. Port w Darłówwku, „wschodnie” nabrzeże w stronę lądu, wyd. Ernst Gienow, Rügenwaldermünde, 1905 rok, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1458



Tabl. I: B. Basen „zimowy” portu w Darłówwku, fot. i wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, przed 1917 rokiem, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1459

TABLICA II



Tabl. II: A. Port w Darłówwku, widok mostu zwodzonego w stronę morza, fot. i wyd. Bruno Wolff, Rügenwalde, druga dekada XX w. (?), Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1437



Tabl. II: B. Darłówwko. Zabawy w morzu, wyd. Julius Simonsen, Oldenburg/Holstein, około 1916 roku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1495

TABLICA III



Tabl. III: A. Darłówko. Dzieci bawiące się na plaży, wyd. Bruno Wolff, Rügenwalde, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1360



Tabl. III: B. Pozdrowienia z Darłówka z widokami hotelu *Strand-Schloß*, plaży męskiej i główek portowych, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, około 1901 roku, chromolitografia, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AH/1352

TABLICA IV



Tabl. IV: A. Darłówko. Droga do kąpieliska (obecnie ul. Zawiszy Czarnego), wyd. Heinrich Treder, Rügenwalde, 10.07.1907 rok (Buziałkowski 2012: 230)



Tabl. IV: B. Darłówko. Kąpielisko damskie w stronę hotelu *Friedrichsbad*, wyd. Albert Mewes, Rügenwalde, początek XX wieku, Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie, nr inw. MD/AD/1364

Fundacja „Dziedzictwo” powstała w 1991 roku w Sławnie. Jej celem jest szeroko rozumiana ochrona zabytków archeologicznych ziemi sławieńskiej, a także ochrona krajobrazu kulturowego, którego częścią jest dziedzictwo archeologiczne. Działalność Fundacji polega na finansowaniu i organizacyjnym wspieraniu badań naukowych, publikowaniu i upowszechnianiu wyników tych badań, wspomaganie działalności konserwatorskiej, współpracy z władzami lokalnymi w aktywnej ochronie dziedzictwa kulturowego i włączaniu go w życie społeczne mieszkańców, prowadzeniu działalności popularyzującej zabytki i krajobraz kulturowy oraz uczestnictwo w procesie wychowania dzieci i młodzieży z położeniem nacisku na kształtowanie świadomości historycznej i szacunku dla świadectw przeszłości.

Od 2002 roku Fundacja wydaje serię pn. „Historia i kultura ziemi sławieńskiej” podejmującą problematykę procesów historycznych, kulturowych i przyrodniczych kształtujących przeszłe i współczesne oblicze ziemi sławieńskiej. Wszystkie publikacje Fundacji Dziedzictwo dostępne są na stronie: www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

* * *

Fundacja „Dziedzictwo”
ul. Mielczarskiego 7/5, 76-100 Sławno
www.archeo.edu.pl/dziedzictwo

ISBN: 978-83-957115-2-7



9788395711527